

2
2010

ptačí svět

časopis České společnosti ornitologické

Ptačí svět – časopis ČSO
Ročník XVII, číslo 2/2010

Vydává a rozšiřuje Česká společnost ornitologická (ČSO)
Adresa redakce: Ptačí svět, ČSO, Na Bělidle 252/34
150 00 Praha 5-Smíchov, tel/fax: 274866700, <http://www.birdlife.cz>,
e-mail: cso@birdlife.cz

Redakční rada

Mgr. Alena Klvaňová, alenapa@email.cz, šéfredaktorka
Mgr. Jaroslav Cepák, PhD., krouzkovaci_stanice@nm.cz, *Poznáte...?*,
Zajímavosti
Ing. Adolf Goebel, PhD., adolfgoebel@post.cz, *Zajímavosti*
Mgr. Lucie Hošková, lucie.hoskova@gmail.com, *Letem ptačím světem*
Mgr. Barbora Kaminiecká, *Za ptáky do světa*
Ing. Kamil Čihák, cihak@birdlife.cz, *Z významných ptačích území*
Ing. Jiří Sládeček, sladeczek@psp.cz, *Mladým ornitologům*
Mgr. Zdeněk Vermouzek, verm@birdlife.cz, *Ptáci v ohrožení*
Mgr. Lukáš Viktora, viktora@birdlife.cz, *Ze života ČSO*

Vychází dvakrát ročně (v dubnu a listopadu).

Grafický návrh a sazba: **Jiří Kaláček**

Tisk: **Protisk, Slavkov u Brna**

Jazyková korektura: **Igor Pejchal**

Toto číslo vyšlo 10. 11. 2010 v nákladu 3 000 výtisků.

Uzávěrka příštího čísla je 10. 2. 2010. Distribuováno bude v dubnu.

Inzerce a předplatné na adrese redakce.

Zaregistrováno u Ministerstva kultury ČR pod č. E12781. ISSN 1801-7525.

Poděkování Igoru Pejchalovi a všem autorům textů i fotografií.

Pokyny pro autory: Rozsah příspěvku přizpůsobte dané rubrice, řiďte se již vydanými články. Fotografie preferujeme digitální v co nejvyšší kvalitě (300 dpi). Příspěvky přijímá elektronickou i klasickou poštou příslušný odpovědný redaktor, šéfredaktorka nebo redakce. Pro podrobné pokyny kontaktujte odpovědného redaktora rubriky. Adresy jsou uvedeny v tiráži výše.

Na obálce: 1. strana: Ostříž lesní v letu. Více na str. 12 a 13.

Foto: Zdeněk Tunka.

ČSO

Česká společnost ornitologická (ČSO) je dobrovolné zájmové sdružení profesionálů i amatérů, zabývajících se výzkumem a ochranou ptáků, zájemců o pozorování ptáků a milovníků přírody. V současné době má více než 2500 členů. ČSO realizuje vlastní i mezinárodní projekty výzkumu a ochrany ptáků a jejich prostředí, popularizuje a propaguje ochranu ptáků. V České republice zastupuje mezinárodní organizaci na ochranu ptáků a jejich prostředí BirdLife International.

BirdLife International je celosvětové sdružení národních organizací na ochranu ptáků a přírody. Působí ve více než 100 státech (každý stát zastupuje jedna organizace). Jeho cílem je zabránit vyhynutí jakéhokoliv ptačího druhu na Zemi, snížit počet ohrožených druhů ptáků a chránit území a stanoviště, která mají pro ptáky zásadní význam, a tím přispět k udržení celosvětové biologické rozmanitosti a udržitelnému využívání přírodních zdrojů. Výstižně BirdLife International charakterizuje jeho motto: „Společně pro ptáky a pro lidi“ (Together for birds and people).

Časopis nebyl v roce 2010 finančně podpořen v žádném grantovém řízení. Na jeho vydávání přispívají členové ČSO, předplatitelé a inzerenti. Příspěvky ani fotografie nejsou honorovány.

Navštivte také webové stránky časopisu www.birdlife.cz/ptacisvet.html. Články, jejichž verzi najdete na Internetu, jsou označeny v textu .

1 / Úvodník / Kamil Čihák
Z terénu i kanceláře / Zdeněk Vermouzek

2 / Co přinesl poštovní holub

Rehčí ve velikonočním věnci / rodina Povolných
Několik poznatků k hnízdění chocholoušů / Milan Hrabovský

2 / Letem ptačím světem

Fotbalové týmy bojovaly, supi prohrávali
Nová šance pro ibisy skalní
Lesní požár zabíjel na Madeiře / Lucie Hošková

3–5 / Poznáte...?

Poznáte motáky a luňáky? Tomáš Bělka, Jan Hošek

6–8 / Z významných ptačích území

Ptačí oblast Litovelské Pomoraví / Karel Poprach a Ivo Machar
Chomoutovské jezero a racci / Karel Poprach a Ivo Machar
Ťuhýk obecný v Orlickém Záhoří / Miloslav Hromádka a Kamil Čihák

9 / Zajímavosti z ptačí říše

Hnízdění racků chechtavých na stožáru vysokého napětí / Martin Brejška
Morčák velký z Ostravska střelen na Sibiři! / Jaroslav Cepák

10–11 / Rady, tipy, návody

Jak kreslit ptáky I. / Václav Bartuška

12–13 / Objektivem...

Objektivem Zdeňka Tunky

14–15 / Mladým ornitologům

Krutihlavovy hlavolamy / Vladka a Vojta Sládečkovi
Komiks / Václav Bartuška

16–17 / Zajímavosti

Podpora hnízdění dudka chocholátoho v Rakousku / Soňa Nuhličková

18 / Zajímavosti

Polní ptáci v Evropě – kolik ještě zbývá? / Petr Voříšek

19 / Zajímavosti

Proč je dobré sledovat jarní přilety a podzimní odlety ptáků? / Peter Adamík

20 / Ze života ČSO

Jaro ožívá v České republice i v Africe / Lucie Hošková
Co je nového v Ornitologickém parku Josefovské louky? / Miloslav Hromádka a Jiří Kult

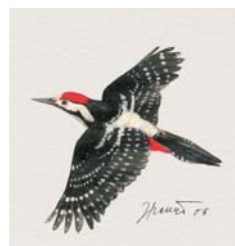
21 / Ptáci v ohrožení

Katastrofální úhyn racků chechtavých na Chomoutovském jezeře / Karel Poprach
Vliv antikoagulantů na necílové organismy / Libor Mazánek

22–24 / Za ptáky do světa

Severní Skandinávie – Laponsko / Petr Podzemný

PŘEDPLAŤTE SI PTAČÍ SVĚT!

Časopis Ptačí svět získává každý člen ČSO zdarma, ostatní si jej mohou předplatit e-mailem, poštou či telefonicky na adrese redakce. Nabízíme také možnost věnovat předplatné Ptačího světa prostřednictvím dárkového listu s ilustrací Jana Hoška.
Roční předplatné 115 Kč.
Dárkové roční předplatné 135 Kč.

Foto: K. Baalbaki

Nový koordinátor významných ptačích území v ČSO Kamil Čihák.

Nedávno se mi dostala do ruky nová publikace polských ornitologů, v níž široce popisují všech 176 významných ptačích území (Important Bird Areas – IBAs) Polska, představujících téměř 20 % rozlohy státu. Jen za posledních šest let doplnili seznam o 34 nových IBAs a významně zvýšili šance pro rozšíření územní ochrany ptáků. Při listování knihou se nabízí srovnání – jak si stojí na pomyslném žebříčku úrovně Česká republika? S plochou významných ptačích území pokrývajících skoro 9 % rozlohy státu patříme v rámci Evropy k průměru a nelze říci, že bychom mohli být s rozsahem územní ochrany spokojeni. Na druhou stranu se po mnoha peripetiích právě díky práci ČSO podařilo na základě jasně definovaných IBAs dotáhnout do úspěšného konce jejich přerod v legislativně zajištěné ptačí oblasti. A podle výsledků monitoringu už známe i možné kandidáty na vyhlášení nových IBAs.

Že to není jednoduché, jsem zjistil již krátce po nástupu na místo koordinátora významných ptačích území v ČSO. Z poklidných vod dobrovolného členství v patronátní skupině jednoho z nejmenších významných ptačích území naskočit do plně rozjetého vlaku koordinace všech 40 IBAs je pořádné překvapení. Co se za termínem koordinace IBAs skrývá? Každoročně běží monitoring téměř všech kritériových druhů, pro které jsou jednotlivá ptačí území vyhlášena. Ve tříletých periodách je mapován výskyt druhů

přílohy I směrnice o ptácích v ostatních významných ptačích územích a také v dalších oblastech s vysokou početností vybraných druhů. „Pouhé“ mapování stavu ptačích druhů by ale nestačilo. Je třeba trend početnosti včas vyhodnotit, zjistit příčiny případného úbytku a pečlivě sledovat možná ohrožení ptáků a jejich prostředí. Pravidelně sledujeme probíhající a chystané akce prostřednictvím vyhlášených správních řízení, kterých se aktivně účastníme. Naštěstí je tu slušná řada spolupracovníků v patronátních skupinách a také pomoc předcházejících koordinátorů, z nichž jeden by si již mohl v klidu užívat důchodu, ale ještěže tak nečiní...

Vrátím se ke zmiňované polské publikaci. S dávkou zdravého sebevědomí můžeme sledovat, jak byl v roce 2008 v Polsku zahájen systém péče o IBAs, který vychází z původního českého modelu a u nás již běží mnoho let. ČSO má téměř pro všechny ptačí oblasti sestaveny skupiny ornitologů, pro které se vžil název patronátní skupiny. Originální nápad systému patronátních skupin vyvolal značný ohlas na mezinárodní úrovni a dnes je úspěšně užíván dalšími národními partnery BirdLife po celém světě. Otcem myšlenky patronátních skupin je Jan Hora, který za ni obdržel v roce 2008 cenu BirdLife International. To, že máme monitoring skutečně na evropské úrovni, je zásluha bezmála 290 mapovatelů z řad ČSO a AOPK ČR ve významných ptačích územích i mimo ně.

Přesto se nabízí otázka: „Prosadili jsme vyhlášení IBAs za ptačí oblasti, teď by již měl ochranu zajistit stát. Ve spolupráci s AOPK ČR zajišťujeme pravidelný monitoring. Můžeme svoji roli nevládní organizace považovat za splněnou?“ Něco napověděl dotazník, který jsem krátce po zahájení práce koordinátora rozeslal vedoucím patronátních skupin. Například členů patronátních skupin je stále nedostatek a v několika významných ptačích územích chybí téměř úplně. Někde je stěžejní monitoring. S tím souvisí nedostatek času věnovaný na vyhodnocení stavu prostředí, o účinných zásazích ani nemluvě.

Je zřejmé, že je na čem pracovat, a ukazuje se prostor pro další aktivní členy ČSO. A nejen pro odborníky, neboť například propagace na místní úrovni je velice nedostatečná, je nezbytné jednat se zemědělci, lesníky, rybáři a přesvědčovat je o tom, že ochrana ptáků má smysl. Patronátní skupiny jsou tedy otevřeny novým zájemcům

Kamil Čihák

■ **Významným ptačím územím roku 2010** je pohoří Beskydy, na jehož území byly vymezeny dvě ptačí oblasti – Beskydy a Horní Vsacko. Slavnostní vyhlášení již osmého významného ptačího území roku se konalo v Rožnově pod Radhoštěm za účasti zástupců MŽP, Lesů ČR a CHKO Beskydy.

■ Pomocí **registrací známých hnízdišť rorýsů** a následných jednání s úřady, vlastníky i stavebními firmami se daří zachraňovat stovky rorýsích hnízdišť. Firma Eco Plastics s. r. o. začala na podnět ČSO vyrábět rorýsí budky z extrudovaného polystyrenu, o které je velký zájem. Také díky budkám rorýsí hnízdí tam, kde to dosud nebylo možné, a špatně zateplené budovy mají šanci, že se na ně rorýsi vrátí.

■ Letošní deštivé jaro nezabránilo spolupracovníkům **Jednotného programu sčítání ptáků**, aby vyrazili do terénu. Celkem 84 spolupracovníků sčítalo na 124 liniích a sečetlo 83 115 jedinců 160 druhů ptáků. Aktualizované trendy vývoje populací jsou zveřejněny na jpsp.birds.cz.

■ **Nové trendy a indikátory** pro 137 běžných druhů evropských ptáků, založené na výsledcích programů sčítání ptáků z 22 zemí Evropy, jsme aktualizovali v červenci 2010. Indikátory opakovaně poukazují na nepříznivý stav populací běžných druhů ptáků v Evropě: výrazný pokles je i nadále zřejmý především u polních ptáků, jejichž populace se snížily na téměř 50 % z původního stavu v 80. letech 20. století. Kompletní výsledky včetně letáku ke stažení na ebcc.info.

z terénu i z kanceláře

Foto: M. Polák

Vydatné deště posunuly termíny prací na Josefovských loukách. Vpravo dole jsou vidět dvě z nově vytvořených tůňek.

■ **Dalšími nákupy pozemků na Josefovských loukách** se rozrostla plocha ve vlastnictví ČSO na 7 ha. Těsně před dokončením jsou zatím nejrozsáhlejší stavební práce – ke čtyřem loňským přibýly další čtyři tůňky a probíhá oprava stavidla na Staré Metuji a hradítek na zavlažovacích kanálech. Pokud počasí dovolí stavební práce

dokončit, budeme moci na jaře poprvé louky na zkoušku řízeně zaplavit.

■ **Faunistická databáze** avif.birds.cz se po zprovoznění komentářů k pozorováním dočkala i plnohodnotného vyhledávání. Tento od počátku požadovaný nástroj výrazně rozšiřuje možnosti použití a věříme, že přiláká i vážnější zájemce o sledování ptáků.

■ **Dlouho a systematicky sbírané údaje o ptácích mají velikou hodnotu.** Opakovaně to dokazují vědecké studie založené na datech Jednotného programu sčítání ptáků a na atlasových mapováních, které vycházejí v prestižních světových časopisech. Dvě z těch, které vyšly v letošním roce, se zabývají základním ochrannářským tématem, hledání příčin změn početnosti (časopis Ibis) a změn v rozšíření druhů (časopis Journal of Ornithology). Třetí, metodicky zaměřená studie, vyšla v časopise Bird Study a zabývá se úskalími hodnocení specializace ptačích druhů. Přehled zjištěných výsledků všech studií je publikován na webu ČSO.

■ **Slibně se rozvíjí spolupráce ČSO s komerčním sektorem.** Firma Etoile, s.r.o. s námi konzultovala konstrukci ptačích budek, na něž obdržela atest kvality. Firma CEMEX a. s. podporuje Josefovské louky dodávkami betonu zdarma na opravu stavidla a hradítek na závlahových kanálech. Spolupráci připravujeme na příští rok i s firmou PRO-BIO, která provozuje ekologické zemědělství a obchoduje s jeho produkty, čímž přispívá k ochraně zemědělské krajiny.

Foto: O. Povolný

Vskutku nevšední velikonoční dekoraci měla letos rodina Povolných z Roztok. Přímo ve velikonočním věnci umístěném na vstupních dveřích vedoucích do ulice se usídlila rodinka rehků domácích. Navzdory častému otvírání a zavírání dveří všech pět mláďat úspěšně vylétlo.

Foto: M. Hrabovský

Několik poznatků k hnízdění chocholoušů

Na výzvu Ptačího světa k pátrání po chocholouších obecných (PS 1/09) jsem se rozhodl přesvědčit se, co v dnešním stále a rychle se měnícím prostředí tito rychle mizející ptáci potřebují ke svému přežití.

V okolí Slavkova u Brna jsem chocholouše v minulosti sledoval v době hnízdění na sídlišti, v době zimování u supermarketů, na křižovatkách i na rušném náměstí, většinou však jednotlivě. V posledních několika letech si chocholouši oblíbili k hnízdění průmyslovou zónu plnou dopravního ruchu, parkovišť a vozidel. Vysedávají na dopravních značkách, potravu vyhledávají na krajnicích vozovek, mnohdy i pouhý metr od projíždějícího auta. Pravidelně jsem chocholouše pozoroval na střeších továrních budov, kde v roce 2008 také úspěšně vyhníždili pod zástitou plechového větráku, který hnízdo chránil před sluncem i deštěm.

Nejčastěji ale hnízdí kolem frekventovaných silnic. Ve dvou- až desetimetrové pruhu udržované travní plochy podél silnice dokázali chocholouši během let 2008 a 2009 nejméně šestkrát zahrnout. Ve třech případech bylo hnízdění neúspěšné, ve třech zbývajících hnízdech mláďata zmizela pátý až osmý den po líhnutí. Mladé ptáky jsem pak v blízkém okolí pozoroval, takže snad alespoň některé hnízdění bylo úspěšné. Pravděpodobně další, zřejmě náhradní a druhé hnízdění, proběhlo na oplocených nepřístupných travnatých plochách průmyslových podniků o výměře přibližně 8 ha.

Jelikož travní plochy v oblasti oblíbeného hnízdiště chocholoušů jsou průměrně čtyřikrát za vegetační období sečeny, je vhodné ptáky sledovat už při stavbě hnízda. Místa, kam zaletují, i s dostatečně velkým okolím je pak dobré po dobu hnízdění označit. Zahradnická služba i Správa silnic mi vždy vycházely vstříc a označený prostor byl při sečení vynechán.

Milan Hrabovský, Slavkov u Brna

Foto: BirdLife International

Národní park na Madeíře před ničivým požárem...

Foto: BirdLife International

...a po něm.

Fotbalové týmy bojovaly, supi prohrávali

Chcete vyhrát v loterii? Ubalte si cigarety se sušeným supím mozkem, radí šamani v Jihoafrické republice. Stoupenci tzv. magie muti totiž věří, že vykouření cigarety či dýmky se sušeným supím mozkem dává nadpřirozené schopnosti, umožňující uhádnout čísla v loterii, tipnout výsledek sportovního zápasu, nebo třeba uspět ve škole u náročné zkoušky. Tato hluboce zakořeněná pověra je jen další ranou pro jihoafrické supy, již tak trpící nedostatkem potravních příležitostí, častými popáleninami na drátech elektrického vedení, či úmyslným trávením. Poptávka po supích hlavách stoupla zvláště v období pořádání letošního mistrovství světa ve fotbale. Budou-li se supi lovit i nadále v takové míře, mohou v některých částech Jihoafrické republiky zcela vymizet již během několika desítek let.

Foto: F. Veronesi (BirdLife International)

Supa kapského ohrožuje i lov pro účely magie.

Nová šance pro ibisy skalní

Za časů faraonů byli uctívání a dokonce měli svůj vlastní hieroglyfický znak. Nyní balancují na hraně vyhynutí. V jediném známém hnízdišti ibise skalního na Blízkém Východě, poblíž starobylého města Palmyra v Sýrii, přežívají ve volné přírodě tři dospělci a jedno letošní mládě. O záchranu této křehké minipopulace se snaží společenství mnoha vládních i nevládních organiza-

Foto: Ch. Gomersall (rsps-images.com)

Podarí se předejít vymizení divoké populace ibisů skalních na Blízkém Východě?

cí ze Sýrie, Turecka, Jordánska, Velké Británie, Saudské Arábie, Maroka a dalších zemí. Turecká vláda letos věnovala 6 polodivokých ibisů skalních, z nichž dva byli označeni vysílačkou a opatrně vypuštěni k stávajícím divokým ptákům. Z nich mají vysílačky dva dospělci i letošní mládě. Víme totiž, že staří ibisové létají zimovat do Etiopie, o tahu mladých ptáků však nevíme prakticky nic. Zbylí čtyři jedinci by měli být chováni v nově postavených voliérách a jejich mláďata postupně vypouštěna zpět do přírody. Na celém projektu záchranu ibisů skalních se významně podílí i český ornitolog a odborník na satelitní sledování ptáků, Lubomír Peške. Ibis skalní je v Červené knize IUCN veden jako Kriticky ohrožený. Kromě syrské minipopulace existují ještě dvě populace volně žijících ibisů v Maroku, dohromady čítající ne více než 100 hnízdních párů.

Lesní požár zabíjel na Madeíře

Srpnové lesní požáry na ostrově Madeira zahubily 65 % všech letošních mláďat buřňáka madeirského, na červeném seznamu IUCN zařazeného do kategorie „ohrožený“.

Buřňák madeirský je nejvzácnější mořský pták Evropy a jeden z nejvzácnějších ptáků světa vůbec. Hnízdí pouze na několika skalních římsách drsného horského masivu ve středu ostrova. Již jednou se druh nacházel na pokraji vyhynutí, kdy početnost populace klesla na několik málo desítek párů. Intenzivní ochranná snaha však vedla k ustálení populace na téměř 80 párů.

Oblast zasažená rozsáhlým lesním požárem, mimo jiné patří do soustavy Natura 2000, je domovem několika druhů endemických rostlin a živočichů, včetně hnízdní kolonie buřňáka madeirského. Požáru padlo za obět 25 mláďat a nejméně tři dospělci, pouze 13 mláďat přežilo. Kromě toho požár obnovil půdní erozi a několik hnízdních nor zcela zmizelo. Národní park Madeira a SPEA, partner BirdLife International v Portugalsku, podnikají veškeré kroky na záchranu zbývajících kolonií. Záchranné akce zahrnují např. zpevnění půdy proti erozi, budování nových nor a obnovu původní vegetace.

Podle zpráv BirdLife International Lucie Hošková

Foto: Z. Tunka (birdphoto.cz) – Moták pilich.

Poznáte luňáky a motáky?

Tomáš Bělka

Nikdo z nás si zřejmě nedovede představit ornitologa či jiného obdivovatele přírody, který by nezvedl oči a nepřiložil k nim dalekohled, když mu nad hlavou krouží třeba luňák červený nebo jiný dravec. Draví ptáci nás prostě fascinují. Správné určení jednotlivých druhů je však tvrdší oříšek.

Vzhledem k pronásledování byly oba druhy luňáků v první polovině 20. století v České republice velmi vzácné. Následná ochrana přinesla úspěch v podobě návratu těchto krásných ptáků do naší přírody. Luňák červený je oproti luňáku hnědému větší, má dlouhá křídla a výrazně vykrojený ocas. Krajiní rýdovací pera mohou být až o 10 cm delší než střední. Vykrojení je potom zřetelné i při roztaženém ocase. Celkově luňák červený působí velmi pestře – rezatá barva hřbetu, prsou a ocasu kontrastuje s téměř bílou hlavou, výrazně světlou skvrnou na spodině křídel a černými konci ručních a loketních letek. Ve vrcholu křídel kroužícího ptáka můžeme napočítat 5 ručních letek, na rozdíl od šesti u luňáka hnědého. Ten působí oproti svému většímu „příbuznému“ dost fádne. Na jeho opeření nalezneme jen různé odstíny hnědé, mladí ptáci jsou pak zřetelně světle žíhaní. Vykrojení ocasu není hluboké, při kroužení s roztaženým ocasem se zcela ztrácí. K přesné determinaci nám může dobře posloužit rozdílné držení křídel při plachtění či kroužení – luňák hnědý drží křídla vodorovně nebo jen málo svěšená, u luňáka červeného si můžeme všimnout výrazného zlomu v ohbí křídla směrem k zemi. Silueta vypadá zepředu podobně jako luk bez tělivy.

Během roku se u nás můžeme setkat se čtyřmi druhy motáků. Dva z nich, moták pochop a moták lužní, u nás pravidelně hnízdí a jejich početnost pomalu narůstá. Počet hnízdících párů motáka pilicha v posledních letech naopak značně poklesl. Zajímavé je, že se jedná o unikátní populaci hnízdící na lesních pasekách. Na svých tradičních hnízdištích na severu Evropy tento druh hnízdí v mokřadech a rašeliníštích. S motákem stepním se můžeme ojediněle setkat během tahu. Všechny druhy motáků lze snadno odlišit od jiných druhů dravců již na velikou vzdálenost podle lehkého kymácivého letu s křídly drženy nad tělem ve tvaru písmene V.

Největším z této čtveřice je moták pochop, velikostí připomínající známou káň lesní. Křídla má však o poznání štíhlejší. Samce můžeme koncem března a během dubna zastihnout kroužit nad rákosinami při hlasitém toku. Na první pohled nás upoutají velké stříbrné plochy v křídlech zakončené černými letkami. Šedý je také ocas. Druholetí samci jsou oproti adultům celkově tmavší, na zadním okraji křídla je vidět tmavý pruh. Samice a mladí ptáci jsou tmavě hnědí se žlutou hlavou a hrdlem. Dospělé samice rozpoznáme podle žlutých pírůk v ohbí křídel, které mladým tohoto ročníku ptákům chybí.

Motáky lužní můžeme pozorovat v jinak celkem nezáživné zemědělské krajině. Ke hnízdění si nejraději vybírají obilná pole. Je až s podivem, že jejich početnost přes celkem nízkou hnízdní úspěšnost, zaviněnou vysekáváním hnízd s mláďaty při sklizni, v posledních letech stoupá. Samec motáka lužního, nejmenší z našich motáků, působí ve vzduchu křehce. Při pátravém letu na hnízdišti připomíná lehký balzový model věttroně. Dobrým diagnostickým znakem je tmavý pruh táhnoucí se podélně křídlem od těla k černým letkám. Zesponu křídla má tyto pruhy dva. Nápadné jsou rezatě skvrnitá spodní křídelní krovky. Více určovací znak nalezneme na hnědě zbarvené samici v letu. Nápadné jsou početné rezatě skvrnky na spodních křídelních krovkách a černobíle pruhované loketní letky. Mladí ptáci jsou mnohem více rezatí na prsou a břichu a loketní letky jsou tmavé.

Pozorujeme-li nějakého motáka v zimě, můžeme téměř s jistotou říci, že se jedná o pilicha. Středoevropské nížiny, zvláště v letech s nízkou sněhovou pokrývkou a početnou populací hrabošů, slouží pilichům za zimoviště. Obzvláště stříbrně šedí samci s tmavě šedou hlavou a černými konci křídel působí v krajině mysticky. Samice pilichů (a mladí ptáci) jsou podobní samicím motáků lužních a stepních, ale mají zřetelně kulatější křídlo. Na rozdíl od nich mají v letu ve vrcholu křídla pět ručních letek.

Správně určit v letu samce motáka stepního by překvapivě neměl být problém. Velikostí a vzhledem je podobný samci motáka lužního, je však ještě světlejší. V koncové části křídla je nápadný černý klín. Samice působí více robustně než podobná samice motáka lužního, má však světlý límeček kontrastující s tmavohnědým „boa“. ☐

Určování v přírodě

Ilustrace: Jan HOŠEK

zespodu křídla velký bílý panel
a pět černých ručních letek

prsa a břicho rezaté

v letu při kroužení
svěšená křídla („do luku“)

hluboké vykrojení
dlouhého ocasu
není při roztažení
příliš zřetelné

žlutý zobák
jen s malou
černou špičkou

světlá
hlava

Luňák červený (*Milvus milvus*)

Rozpětí: 155–170 cm

Prostředí: otevřená zemědělská
krajina, malé polní lesíky, lužní lesy

Výskyt v ČR: (II.) III.–X.,
stále častěji přezimuje,
na jižní Moravě již pravidelně.
Hnízdí roztroušeně po celé
republice v nižších a středních
nadmořských výškách.

Stav a početnost:
meziročně kolísá, 70–120 párů

Luňák hnědý (*Milvus migrans*)

Rozpětí: 130–155 cm

Prostředí: zemědělská krajina,
menší lesíky, lužní lesy,
je vázán na okolí vodních ploch

Výskyt v ČR: III.–X.,
vzácnější než luňák červený,
hnízdí zvláště na jižní Moravě
a v západních Čechách.

Stav a početnost: pokles,
30–40 párů

křídla při kroužení
lehce svěšená

ve vrcholu křídla
6 ručních letek

spodina těla hnědá

tmavá špička zobáku
až k nozdrám (zobák
celkově působí tmavě)

křídla sahají k nejkratším
středním ocasním perům
(do výkroje vidličky)

dlouhý vykrojený
rezatý ocas

křídla hnědá

žlutá hlava

♀

křídla sahají až téměř
na konec ocasu

výrazné černé
ruční letky

svrchní strana křídel
stříbrně šedá

světlá hlava

♂

ocas šedý

světle
hnědé
břicho

Moták pochop (*Circus aeruginosus*)

Rozpětí: 115–140 cm

Prostředí: zemědělská krajina,
okolí rybníků a mokřadů

Výskyt v ČR: III.–X., početně hnízdí po celé ČR

Stav a početnost: stabilní, 1300–1700 párů

Literatura: Clark W.S. 1999: A Field Guide to the Raptors of Europe, The Middle East and North Africa, Oxford University Press New York 📖 Ferguson – Lees J. & Christie D.A. 2001: Raptors of the World, Christopher Helm London 📖 Forsman D. 1999: The raptors of Europe and the Middle East, T&AD Poyser London 📖 Gensbol B. 2008: Collins Birds of Prey, Harper Collins London 📖 Hudec K. a kol. 2005: Fauna ČR, Ptáci 2/I, Academia Praha 📖 Svensson L., Mullarney K. & Zetterström D. 2009: Collins Bird Guide, 2. vydání, Harper Collins London 📖 Špaček M., Kovář K. 1967: Dravci v letu, SZN Praha

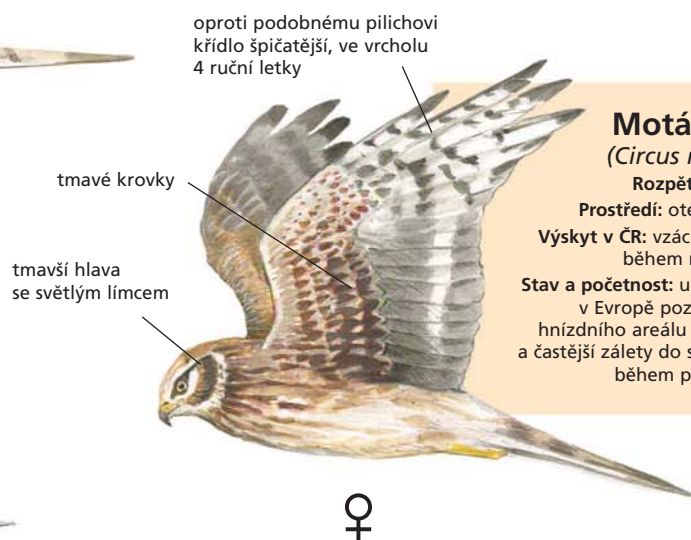
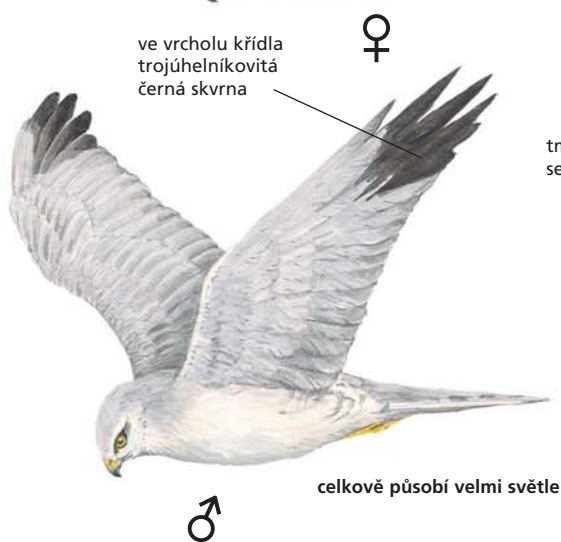
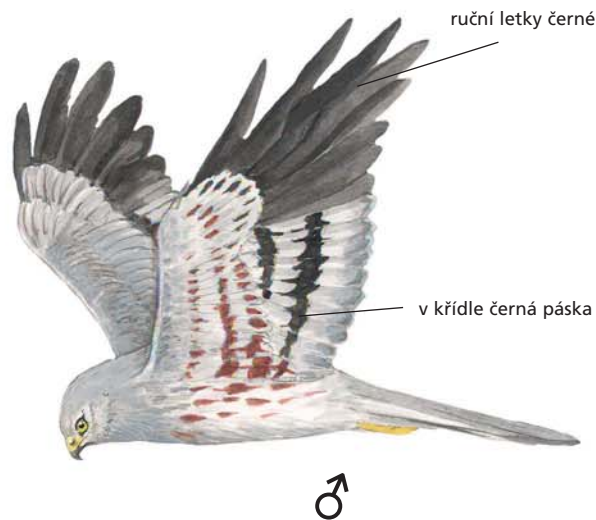
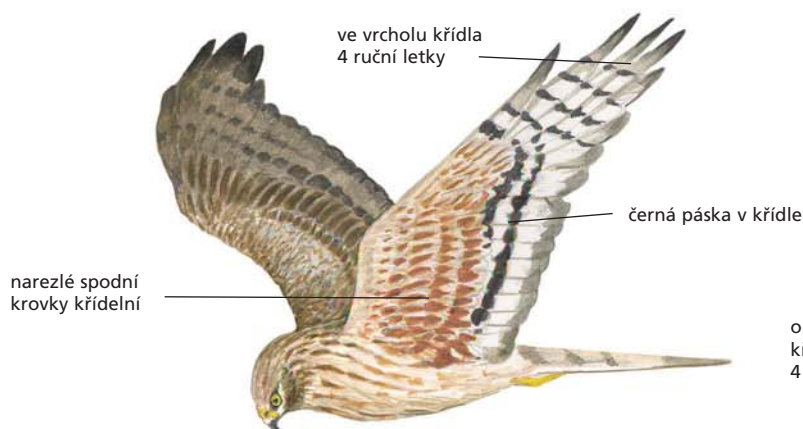
Moták lužní (*Circus pygargus*)

Rozpětí: 100–115 cm

Prostředí: intenzivně využívaná zemědělská krajina, obilná pole, louky

Výskyt v ČR: IV.–IX., hnízdí hlavně v obilných polích, vysoké trávě, úhorech

Stav a početnost: mírný vzestup, 150–250 párů

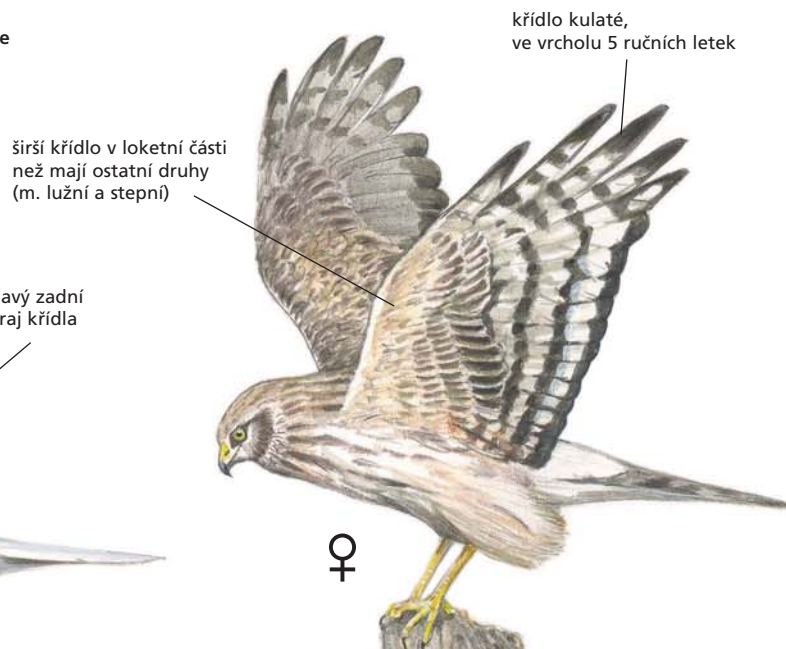
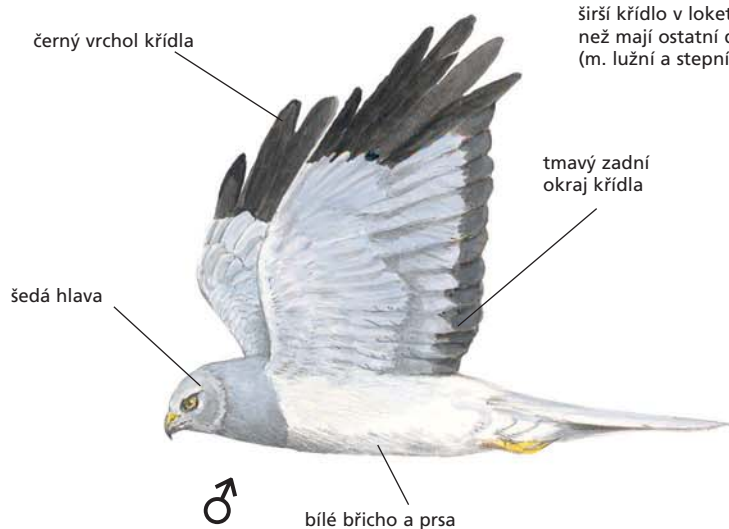
Moták stepní (*Circus macrourus*)

Rozpětí: 105–120 cm

Prostředí: otevřená krajina

Výskyt v ČR: vzácný zatoulanec během migrace IX.–V.

Stav a početnost: u nás nehází, v Evropě pozorován posun hnízdního areálu více na západ a častější zálety do střední Evropy během podzimu a jara

Moták pilich (*Circus cyaneus*)

Rozpětí: 105–120 cm

Prostředí: v zimě otevřená krajina, louky, pastviny, během hnízdění také lesní paseky

Výskyt v ČR: celoročně, vyšší početnost v zimě mezi X.–III.

Stav a početnost: hnízdění – značný pokles, 0–10 párů, zimní početnost meziročně kolísá

Litovelské lhu.

Ptačí oblast Litovelské Pomoraví

text: Karel Poprach a Ivo Machar, foto: Karel Poprach

Ptačí oblast Litovelské Pomoraví, nacházející se v severní části Hornomoravského úvalu, byla vyhlášena v roce 2004. Správním uspořádáním spadá do Olomouckého kraje a zasahuje území dvou bývalých okresů – Olomouc a Šumperk. Rozlohou (9 318,6 ha) a hranicí je shodná s CHKO Litovelské Pomoraví. Nachází se mezi městy Olomoucí a Mohelnicí. V centrální části je situováno město Litovel, označované také jako „Hanácké Benátky“. Město vzniklo ve středověku, v blízkosti staré rybářské osady, tehdy chráněno sedmi rameny řeky Moravy, která je páteří celé oblasti. Většina toku zůstala v přírodní podobě, s řadou průtočných, periodických a slepých ramen a bočních přítoků, s množstvím přirozeně vytvořených meandrů, vtiskujících této oblasti podobu vnitrozemské říční delty. Zvláště cenné jsou lesní komplexy tvrdého i měkkého lhu, na jaře pravidelně přirozeně zaplavované, včetně nivních luk. Po opadnutí záplavy se v lese vytváří velké množství periodicky zavodněných tůň a depresí. Severozápadní část ptačí oblasti přechází ve zvlněnou pahorkatinu Doubravy, u Mladče tzv. Třesínským prahem do krasového útvaru Třesína s typickými krasovými prvky (Mladečské jeskyně s nálezem mladečského člověka z doby paleolitu). Hodnotné fragmenty přírodních ekosystémů s výskytem ohrožených druhů živočichů a rostlin jsou chráněny v 27 maloplošných zvláště chráněných územích, která pokrývají 12 % rozlohy ptačí oblasti. Lužní část CHKO (4 500 ha) byla v roce 1993 zařazena do seznamu mezinárodně významných mokřadů Ramsarské úmluvy. V rámci připravované Evropské ekologické sítě (EECONET) je celé území navrženo jako „evropsky významné biocentrum“.

Ptáci ptačí oblasti

V ptačí oblasti bylo dosud zjištěno hnízdění 145 druhů ptáků a zimování 84 druhů. Oblast je dále díky své poloze stále významnější tahovou zastávkou, na tahu bylo zaznamenáno 235 druhů.

Významná jsou ptačí společenstva vázaná na lužní lesy (porosty tvrdého lhu) a v severní části společenstva vázaná na dubové jasaniny a lokálně bučiny, lesy tvoří asi 60 % rozlohy oblasti. Ve starých porostech lužního lesa hnízdí běžně lejsek bělokrký, strakapoud prostřední a další typické druhy avifauny lužního ekosystému – např. pěnice černošedá, pěnkava obecná, budníček menší, dlask tlustozobý, červenka obecná, strakapoud velký, sýkora koňadra, s. modřínka a s. babka, kos černý, drozd zpěvný, lejsek šedý apod. V posledních letech pravidelně hnízdí datel černý v počtu do 10 párů, krkavec velký a čáp černý – oba druhy v počtu cca 5 párů. Ze sov hnízdí puštek obecný – několik desítek párů, kalous ušatý – jednotlivé páry, výr velký – 1 pár, dříve v okrajových obcích hnízdila sova pálená v počtu do 2 párů. Z dravců je běžná káně lesní – hnízdí několik desítek párů, pravidelně hnízdí jestřáb lesní, krahulec obecný

a včelojed lesní – každý v počtu do 5 párů, nepravidelně hnízdí luňák červený – 1 pár a zřejmě i luňák hnědý.

Lesnické hospodaření v lužním lese výrazně ovlivňuje strukturu lesního ekosystému. Publikované výsledky dvou studií vlivu lesního hospodaření na strukturu ptačího společenstva v lužních lesích Litovelského Pomoraví ukazují, že na studijní lokalitě, kde byl po dobu 20 let lesní porost chráněn v režimu rezervace s vyloučením lesnických zásahů, se průkazně zvýšila celková početnost a vzrostla i diverzita ptačího společenstva. Dále se zvýšila početnost ptačích druhů hnízdících v dutinách, nízkých křovinách a na zemi.

Z evropského hlediska je unikátním typem biotopu na části úseku zcela přirozeně meandrující řeka Morava v interiéru lužního lesa, ve své nejcennější části chráněná jako NPR Ramena řeky Moravy. Meandrující činnost řeky, dynamický vývoj dna, vznik štěrkopískových náplavů a teras a jejich další sukcese vytváří vhodné podmínky pro hnízdění ledňáčka říčního, pisíka obecného, kulíka říčního, cvrčilku říční, konipase bílého i horského. Vodácké a sportovně-rybářské využívání řeky ovlivňuje zejména

na hnízdění prvních tří jmenovaných druhů, a to zejména v úseku hlavního toku řeky Moravy od Litovle po Chomoutov. Výskyt těchto druhů je v Litovelském Pomoraví orientačně monitorován od roku 1977, od roku 1987 probíhá pravidelný každoroční monitoring v NPR Ramena řeky Moravy, který zajišťují členové Patronátní skupiny ptačí oblasti.

Významným antropogenním prvkem oblasti jsou tři rozsáhlejší šterkopisková jezera u Chomoutova, Horky nad Moravou a Mohelnice – Moravičan, z nichž těžba probíhá nyní pouze na jezeře u Mohelnice. Po ukončení těžby šterkopísku dochází na jezerech k rostlinné sukcesi zejména v litorálech, na mělčinách a rekultivovaných plochách. Nově vzniklé porosty rákosu a orobince jsou atraktivním hnízdním biotopem pro vodní druhy ptáků – bukáčka malého, chrástala vodního, lysku černou, slípku zelenonohou, labuť velkou, motáka pochopa apod. Jezera jsou významnou jarní a podzimní tahovou zastávkou pro vodní ptáky – zejména racky, rybáky, kachny a bahňáky. V PR Chomoutovské jezero bylo zaznamenáno 216 druhů ptáků zastoupených v 16 řádech. Ze vzácnějších druhů lze zmínit např. potápku žlutorohou, bernešku bělolící, volavku stříbřitou, kajku mořskou, turpana černého, t. hnědého, poláka kaholku, orla mořského, poštolku rudonohou, jespáka rezavého, j. písečného, rybáka malého, r. bahenního, r. bělokřídlého, r. dlouhoocasého, kormorána malého.

Ornitologicky zajímavou lokalitou je PR Plané loučky, chránící 20 ha mokřadních biotopů s mozaikou vlhkých luk, olšin a vrbín, rákosin a břehových porostů meandrujícího Mlýnského potoka. V letech 2005–2007 zjistil Machar výskyt celkem 69 druhů ptáků, z toho 53 druhů hnízdících. Zajímavé je opakované zjišťování přítomnosti bukače velkého.

Předmět ochrany ptačí oblasti

V oblasti pravidelně hnízdí 14 druhů přílohy I Směrnice o ptácích. Následující tři z nich jsou předmětem ochrany ptačí oblasti.

Strakapoud prostřední (*Dendrocopos medius*)

Stálý druh, pravidelně hnízdící v lesích po celém území ptačí oblasti. Hnízdní populace je vázána na starší listnaté či smíšené porosty a limitována dostatkem starších stromů, vhodných pro hloubení hnízdních dutin, a pro sběr potravy. Jádrové území populace se nachází v komplexu lužního lesa mezi Litovlí a Horkou nad Moravou a mezi Mladčí a Novými Zámky, hnízdí však také po celé oblasti Doubravy (na Třesíně doposud zaznamenán nebyl). Současná populace je po podrobnější analýze rozlohy vhodných lesních porostů odhadována na 240 až 260 párů.

V návrhu ptačí oblasti byl počet strakapoudů prostředních odhadnut na 100–130 párů (1998–2002), podle dnešních odhadů zde hnízdí dvojnásobek.

Ledňáček říční (*Alcedo atthis*)

Pravidelně hnízdí v kolmých hlinitých či písčitých stěnách břehů řeky Moravy a jejích přítoků a příležitostně ve stěnách šterkopískových jezer. Nejvíce hnízdních nor se nachází na hlavním toku řeky Moravy a v jejím nejbližším okolí (např. hlinitá stěna lomu u Stavenic, vzdálená 70 m od řeky). Jako potravní stanoviště využívá vodní plochy včetně odstavených ramen i drobných tůň v lese. Oblastí protahují desítky a zejména na podzim po vyvedení mláďat stovky ledňáčků. Pravidelně zimuje, především na nezamrzajících tocích, zejména na hlavním toku Moravy, ale i bočních ramenech. Každoroční počet hnízdících párů (4 až 17) významně kolísá v závislosti na klimatických podmínkách v zimě, stavu vody v hnízdním období, termínu a četnosti povodní a na dostupnosti a množství potravy – drobných rybek.

V roce 2008 bylo v ptačí oblasti nalezeno 17 obsazených nor ledňáčka říčního, přičemž většina párů hnízdila 2x v roce.

Lejsk bělokrký (*Ficedula albicollis*)

Pravidelně hnízdí v lesích po celém území ptačí oblasti. Hnízdní populace je vázána na starší listnaté či smíšené porosty a limitována dostatkem vhodných doupných stromů a potravy. Protahují zřejmě desetitisíce jedinců. Současný odhad populace je 1 900 až 2 100 párů. Populace lejska bělokrkého v Litovelském Pomoraví je studována i v rámci genetického výzkumu evropské hybridní zóny mezi lejskem bělokrkým a lejskem černohlavým. 🐦

Nivní louka u Přivíc.

Chomoutovské jezero a raci

Geneze Chomoutovského jezera je spjata s hospodářskou činností člověka – těžbou šterkopísku. První těžební práce zde probíhaly již koncem třicátých let 20. století, plošný rozsah těžby byl však tehdy zanedbatelný. Současnou podobu jezero získalo těžbou šterkopísku v letech 1964–1978. Na zvýšení druhové rozmanitosti v rezervaci mělo v roce 1987 pozitivní vliv ukončení odběru pitné vody, která byla čerpána přímo z jezera od roku 1974. Následovalo zvýšení hladiny povrchové vody v jezeře a zatopení některých částí břehových porostů brízy, vrb, orobince a rákosu. Po roce 1993 byl snížen odběr pitné vody ve vrtech v blízkosti rezervace, což v souvislosti s povodní v červenci 1997 vedlo k dalšímu výraznému zvýšení hladiny povrchové vody v jezeře a bohužel i k odumření většiny dříve zatopených a zapojených litorálů.

V roce 1993 bylo Chomoutovské jezero vyhlášeno přírodní rezervací. Z hlediska ochrany přírody byl významný převod práva hospodaření na většině pozemků v rezervaci do Fondu CHÚ, spravovaného AOPK ČR, část pozemků byla do Fondu CHÚ později vykoupena.

Ve snaze zvýšit ornitologickou hodnotu lokality byl zpracován a realizován revitalizační projekt v jižní části rezervace, spočívající v umělém vytvoření vodních jezírek (mokřadů) s rozdílnou niveletou vodní hladiny. V 90. letech byly vybudovány mokřady a vytěžená zemina byla deponována kolem břehů malého jezera a částečně i velkého jezera, což vedlo k dalšímu rozvoji litorálů. Malé jezero a oba nové mokřady jsou propojeny periodicky zvodnělým kanálem. V současnosti se na nově vytvořených mokřadech nachází zapojená litorální vegetace.

V PR Chomoutovské jezero bylo zaznamenáno 216 druhů ptáků. Ze vzácnějších druhů lze zmínit např. potápku žlutorohou, bernešku bělolící, volavku stříbřitou, kajku mořskou, turpana černého, t. hnědého, poláka kaholku, orla mořského, poštolku rudonohou, jespáka rezavého, j. písečného, rybáka malého, r. bahenního, r. bělokřídlého, r. dlouhoocasého, kormorána malého. Pravidelně protahuje např. slavík modráček středo-evropský, orlovec říční, nepravidelně protahuje slavík tmavý, zimuje sýkora vousatá. V posledních letech se během hnízdního období pravidelně vyskytuje volavka červená a kvakoš noční.

Racek chechtavý začal na lokalitě hnízdit v první polovině 70. let 20. století, a to terestricky v jižní části velkého ostrova, nepatrná část populace

Foto: K. Poprach

Hnízdní kolonie racka chechtavého patří k největším u nás.

pak hnízdila v závislosti na vývoji biotopu na malém ostrůvku či zaplavených ostrůvcích v trdlišti v severovýchodní části lokality. První sčítání jednotlivých hnízd v hnízdní kolonii racků bylo provedeno v roce 1978, kdy kolonie čítala celkem 2 174 hnízd. Dále se rozvíjela až do roku 2001, kdy bylo zaznamenáno 8 019 hnízd. Od tohoto roku lze pozorovat pokles počtu hnízdicích párů, přestože vhodné hnízdní podmínky pro racka chechtavého zůstaly v rezervaci zachovány. V současnosti lze hnízdní kolonii odhadnout asi na 4 000 párů, sčítání hnízd v roce 2010 se bohužel zorganizovat nepodařilo. Snížování početnosti hnízdní kolonie v rezervaci souvisí s prudkým ústupem a snižováním početnosti racka chechtavého na celém území ČR. Příčiny nejsou jednoznačně známy, lze usuzovat na chemizaci v zemědělství a přijímání toxikované potravy (mořené obiloviny, v přírodě aplikované rodenticidy apod.). Navzdory snížení početnosti se v současnosti jedná zřejmě o nejpčetnější hnízdní kolonii racka chechtavého na území ČR.

První hnízdění racka černohlavého na Chomoutovském jezeře bylo prokázáno v roce 1997 nálezem tří hnízd. Racci černohlaví zde hnízdí dále každoročně, počet hnízdicích párů kolísá od 3 do 16 párů (2002). V roce 2010 hnízdilo 11 párů, raci však zahnízdili poměrně pozdě; 1. 5. byly zjištěny jen 2 páry a 19. 6. byly nalezeny snůšky ostatních 9 párů.

Karel Poprach a Ivo Machar

Ťuhýk obecný v Orlickém Záhoří

Vedle chrástala polního, který je v Ptačí oblasti Orlické Záhoří kritériovým druhem, sleduje patronátní skupina dlouhodobě ještě další významné druhy ptáků, jako je bekasina otavní, ťuhýk obecný a hýl rudý.

Myšlenka věnovat se podrobněji výskytu ťuhýka obecného vznikla již na počátku monitoringu v roce 2004. První rok však ještě neposkytl úplná data, neboť byla prozkoumána jen část území. Následujícího roku již byla podrobně kontrolována celá plocha 904 ha

ptačí oblasti. S ohledem na rozsáhlé plochy luk a pastvin a tím pádem dobrou přehlednost oblasti bylo jako základní metoda monitoringu ťuhýka použito přímé vyhledávání hnízdišť. V období od druhé poloviny května do konce června byla opakovaně prohlédnuta všechna místa vhodná jako hnízdiště druhu. Každé pozorování bylo zapsáno do protokolů a zakresleno do mapy, kategorie hnízdění byla stanovena podle metodiky mapování hnízdního rozšíření ptáků.

Foto: M. Hromádka

Hnízdní biotop ťuhýka obecného v Orlickém Záhoří.

Hnízdění ťuhýků v Orlickém Záhoří v nadmořské výšce 650–750 m n. m. je vázáno na rozptýlené porosty keřů, které jsou nejvíce soustředěny do okolí roztroušené zástavby, a jen ojediněle ve volné krajině luk a pastvin. Do vhodných míst se shromáždí i několik párů a ty pak hnízdí v poměrně těsné blízkosti. Hlavními druhy dřevin, které si ťuhýci vybírají pro umístění hnízda, jsou smrk, bez hroznatý a pámelník. Keře růže šípové, které jsou hlavním hnízdním porostem v nížinách, se zde téměř nevyskytují.

Výsledky mapování výskytu ťuhýka obecného v Orlickém Záhoří ukazují, že pokrývá téměř všechna vhodná místa, ale vyhýbá se souvislejší zástavbě. Část míst obsazuje každoročně a naopak na části hnízdí jen v některých letech, celkem bylo dokumentováno více než 60 míst výskytu ťuhýků. Od roku 2005 do 2010 bylo v jednotlivých letech zjištěno od 24 do 36 párů.

Patronátní skupina se však nezaměřuje jen na sledování stavu hnízdicích ptáků, ale aktivně se snaží vytvořit pro hnízdění ťuhýků další vhodné příležitosti. Při revitalizačních zásazích v krajině, kterými jsou úpravy toků nebo výsadby větrolamů, a kde jsou běžně preferovány výsadby stromů, se prosazuje větší podíl vhodných keřů jako nového hnízdního prostředí pro ťuhýky a další drobné pěvce.

Miloslav Hromádka a Kamil Čihák

Zajímavé hnízdění racků chechtavých na stožáru velmi vysokého napětí

Foto: I. Dudáček (ptaci.net)

Hnízdění racků na stožárech ani na jejich betonových podstavcích patrně nemohla skončit úspěšně.

Na Lenešickém rybníku u Loun patří racek chechtavý k pravidelně hnízdícím ptákům. Ještě před dvaceti lety zde byla kolonie asi 300 párů racků. V posledních letech je zaznamenáván silný úbytek hnízdících racků v celé republice, což se projevilo i na počtu hnízd v Lenešicích. V současné době tu hnízdí nanejvýš 20 až 40 párů.

Přes Lenešický rybník vede, poněkud netradičně, linka velmi vysokého napětí 110 kV se dvěma stožáry upevněnými na betonových podstavcích zakotvených do dna rybníka. Je známo, že Lenešický rybník je jedním z největších shromaždišť labutí v Čechách. Při snížené viditelnosti je tato linka s vodicími lany nad hladinou smrtelným nebezpečím pro všechny letící vodní ptáky, zvláště pro labutě.

Betonové podstavce stožárů slouží rackům i jako hnízdiště. Toto místo však svým rozměrem umožňuje hnízdit jen asi deseti párům. V roce 2010 bylo poprvé zjištěno, že si rackové postavili hnízda na bočních ramenech mezi izolátory jednoho ze stožárů. Bylo obsazeno všech šest ramen stožáru (šest

hnízdících párů). Nejvyšší dvě hnízda byla ve výšce téměř 30 m nad hladinou rybníka! Druhý stožár má izolátory vislé, což rackům hnízdění neumožnilo. Úspěšnost tohoto zajímavého hnízdění není známa. Je těžké si představit, jak se vylíhlá mláďata po vzoru kachňat hoholů vrhají z tak velké výšky na hladinu. Nelze opomenout ani sršení elektrického výboje za deště v okolí izolátorů. Ani mláďata z hnízd na betonovém podstavci pravděpodobně nepřežila. Po skoku na hladinu z výšky 60 cm se už nemohla dostat zpět a pravděpodobně se utopila prochlazením a vysílením. Byla pozorována bezmocná mláďata plovoucí kolem betonového podstavce a zalézající do puklin v betonu.

Hnízda racků chechtavých na stromech a dokonce na budovách jsou známa. O hnízdění na stožárech elektrického vedení jsem však nenalezl žádný záznam. Jedná se tak o velmi ojedinělý případ využití neobvyklého místa pro umístění hnízda.

🐦 | Martin Brejška

Foto: I. Dudáček (ptaci.net)

Morčák velký z Ostravska střelen na Sibiři!

Foto: D. Boucný (birdphoto.cz)

Mláďata morčáka velkého se občas vozí na zádech samice podobně jako třeba mladí roháči.

Morčák velký je jedním z nově hnízdících ptačích druhů, jehož početnost se u nás zvyšuje a který stále rozšiřuje svůj hnízdní areál. Hlavní hnízdní oblastí je severovýchod republiky (Ostravsko), hnízdění ale byla prokázána i na některých českých řekách (např. Otava, Ohře, Jizera, Smědá atd.). V současnosti lze početnost hnízdní populace v ČR odhadnout na 40–50 párů. Mnohem početnější (stovky jedinců) u nás zimuje, především na nezamrzajících řekách. O migraci naší nepočetné hnízdní populace ani o původu zimujících ptáků jsme až dosud neměli žádné informace.

V letech 2004–2009 bylo na Ostravsku okroužkováno 27 hnízdících samic a jediný mladý pták. Tento jedinec, označený 13. srpna 2007, byl v polovině května letošního roku střelen v Rusku nedaleko sibiřského Tomsku, 4 054 km od svého rodiště. Zřejmě se v tomto případě jednalo o samce, který se na zimovišti spároval se samicí a s ní pak odlétl na hnízdiště. Tento výsledek je cenným příspěvkem k poznání ekologie migrace naší hnízdní populace morčáka velkého a bohužel ukazuje i smutnou skutečnost – kachny jsou v Rusku stále loveny i v jarním období...

🐦 | Jaroslav Cepák

Foto: V. Bartuška

Jak kreslit ptáky I.

Vašek Bartuška

Možných přístupů je nepřeberně. Pro zjednodušení se budeme tématu věnovat ve dvou na sebe navazujících článcích. Nyní si povíme něco o skicování a kreslení jednoduchých náčrtků ptáků přímo v terénu. V článku následujícím se budeme věnovat „uměleckému“ přístupu a pečlivějšímu vypracování obrázku.

Milovník ptactva chodí za svými opeřenými oblíbenými, do přírody.

Na lov. Plíží se s dalekohledem na krku vlastní zahradou za kosem jako amazonskou džunglí za harpyji a chová se jako blázen. Někomu stačí jenom se dívat. Někdo si svá pozorování zapisuje. Jiný si pořídí fotografické vybavení či kameru a plní počítač dalšími a dalšími „bajty“ fotografií a filmových záznamů, se kterými pak otravuje celé okolí. Každému podle jeho potřeb. Ještě jsem ale nikdy neviděl ornitologa se skicákem a tužkou, jak sedí někde u rybníka nebo v parku a kreslí. Ale to se teď společně pokusíme změnit.

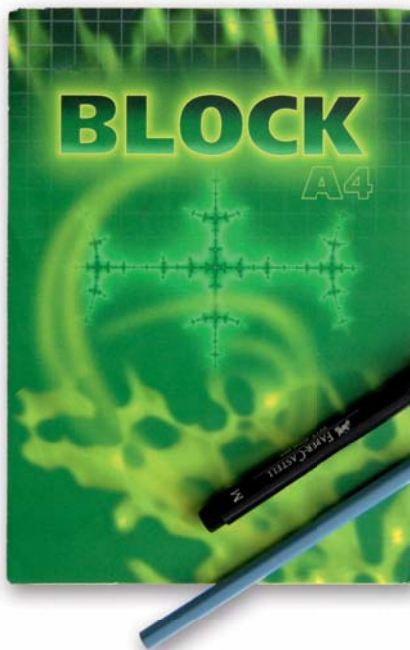
Na rozdíl od kolegy fotografa nepotřebujeme vybavení za desítky a stovky tisíc. Nemusíme na hřbetě vláčet těžké objektivy. Naše „nádobíčko“ vyjde na necelých sto korun a bude to přitom lov napínavý a dobrodružný dost a dost. Krom toho, práce vlastních rukou je lepší než kdejaká fotka, ne?

Co tedy budeme potřebovat?

Za účelem pořízení vybavy navštívíme papírnictví, případně prodejnu uměleckých potřeb. Zakoupíme si jeden kus skicáku, tužku a fix. Blok může být vázaný se zadní stranou z tužšího kartonu, nebo si kupte pevné desky a vkládejte do nich volné listy. Papír volte raději silnější než „kancelářský“, ale nemusí být přímo „čtvrtky“. Tak něco mezi. Formát raději A4 nebo větší. Malé zápisníčky se sice dobře nosí v kapse, ale budou vás svádět ke kreslení „blech“ namísto ptáků. Tužka tvrdosti HB čili „dvojka“. Fix s tenkým hrotem. Může být lihový. Osobně používám tužové fixy „PITT artist pen“ od firmy Faber-Castell velikosti F. Toť vše. Nikdo, kdo se chce naučit kreslit, si nebude kupovat

gumu. Kdo gumuje, nikdy se kreslit nenaučí. Lepší nepovedená kresba, na které ihned vidíme chyby, ze kterých se můžeme poučit, než neustálé gumování. Gumuje jenom ten, kdo se bojí, že mu paní učitelka dá z výkresu pětku.

Kdo to psychicky nevydrží, může hned vyrazit do lesů a polí hledat ptactvo a múzy. Brzy však přijde na to, že kreslit ptáky v přírodě tak, aby si byli alespoň trochu podobní, není nic moc snadného. Ty potvory neposedí, hýbou se sem a tam a nakonec si klidně uletí. Drzouni! Ani jsme nestihli vytáhnout tužku. Kde je chyba? Budeme se nejprve muset v rychlokreslení trochu pocvičit. Zamáčkneš tedy hořkou slzu a vrátíme se domů. Uvaříme si čaj nebo kávičko, vezmeme skicák, tužku, atlas ptáků jako předlohu a zasedneme ke stolu. Výtečným zdrojem obrázků pro naše cvičení je samozřejmě také internet.

Na počátku kreslení je umění dívat se,

ne jen tak kolem sebe okounět. Pekelně se soustředíte na předlohu a jdeme na to. Při prvním domácím cvičení nám půjde o zachycení tvaru ptáka několika jednoduchými tahy tužky nebo fixu. Čím jednodušší bude výsledná kresba, tím lépe. Na první obrázky si dáme dostatek času.

Potom přitvrdíme a u každé kresby si budeme nahlas počítat – třeba do dvaceti. Pak musí být hotová. Časový limit postupně snižujeme. Nikdo si nic neodpouští, nešvindluje a negumuje. Ve cvičení nepolevujeme – stačí třeba dvacet minut denně, ale pravidelně.

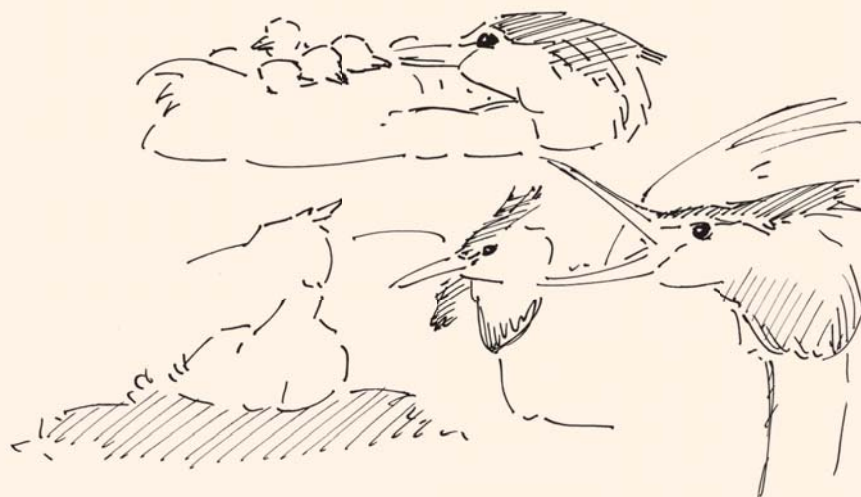
Druhé důležité cvičení je paměťové vybavování. Po nějakém čase byste měli být schopni nakreslit ptáky alespoň přibližně z hlavy. Opět

stačí si občas na chvíli sednout a zkusit si „z hlavy“ pár druhů nakreslit. Pak si je zkontrolujete podle nějaké předlohy. Ze začátku se každý svým výsledkům asi dost zasměje. Jde ale o to, abyste při kreslení v terénu nemuseli moc přemýšlet, jak ten který pták vlastně vypadá, a pracovali pokud možno intuitivně.

A je to. Kdo nabyde při domácích cvičeních dojmu, že už mu to jde, přesune se do přírody.

Mnoho trpělivosti při zvládnání krásného a nelehkého umění kreslit ptactvo v akci přeje všem
Vašek Bartuška

- negumujeme
- pravidelně cvičíme „rychlókresbu“ podle předlohy – denně 10 minut
- cvičíme také paměťové vybavování – denně 10 minut
- co nejvíc chodíme kreslit do terénu
- kocháme se svými díly a mocně se chválíme

Ukázka domácího cvičení.

Práce z terénu.

Foto: V. Bartuška

Potápníky roháči jsou vhodným objektem pro kreslení v terénu.

5. března 2010, na břehu
Potápníci roháči – Grebes

A ještě jedna.

sokol stěhovavý

Foto: M. Tunková

www.birdphoto.cz

orlovec říční

moták pilich

moták pochop

Co mne na fotografování ptáků láká nejvíce? Zcela jistě zachycení pohybu. Nejen ptáků v letu, ale i při jiných činnostech, jako je hledání potravy, zpěv, péče o peří, obhajování teritoria, naparování se před partnerem, zahánění soka apod. Na fotografování ptáků v pohybu mne odjakživa fascinovala jeho obtížnost a s ní související promýšlení a zvažování nejrůznějších alternativ, jak se k takovému snímku dopracovat.

Když jsem s fotografováním ptáků začínal, byli jasnými favority sokol a ostrůž, jejichž let mi doslova učaroval. Už tehdy se mi honily hlavou myšlenky, jak to provést, abych mohl jejich let zachytit. I dnes, po letech, se k fotografování oblíbených dravých ptáků často vracím. Postupem času jsem došel k poznání, že nejen dravci, ale všechny druhy ptáků jsou pro mne něčím zajímavé. Fotografování samotné se stalo přirozeným výsledkem mých odvěkých úteků „ven“ do přírody, kde jsem se vždy cítil dobře a kde jsem mohl zapomenout na starosti všedního života a zcela se oddat dění kolem sebe.

Získání podařeného snímku předchází spousta hodin pozorování a přemýšlení, aby výsledek co nejvíce odpovídal představám. Jenže ani po těch nejdůkladnějších přípravách není zdárný výsledek předem zaručen. Dlouho vyhlížený a očekávaný pták často vůbec nepřiletí, popř. přiletí z jiné strany, v jiném než optimálním úhlu, v době, kdy už není ideální světlo, a hlavně v jiné vzdálenosti, než bych si přál. Pokud nakonec přece jen získám zdařilý snímek, je to pro mne satisfakce za dlouhé hodiny a dny příprav a bonus k tomu, že jsem měl možnost nahlédnout do života tvorů, kteří jsou na mých snímcích zachyceni.

Velice často se mi však stává, že z lokality odcházím bez pěkných záběrů, ale přesto spokojen, protože jsem příjemně strávil několik hodin pozorováním zajímavých operenců.

moták lužní

moták pilich

14

Podpora hnízdění dudka chocholatého v Rakousku

text: Soňa Nuhličková, Ústav zoológie SAV, Bratislava, foto: Ján Svetlík ([flickr.com/photos/svetlik/](https://www.flickr.com/photos/svetlik/))

Díky podpoře Institutu Konráda Lorenze ve Vídni a ve spolupráci se Slovenskou akademií věd v Bratislavě máme od roku 2009 příležitost studovat hnízdní bionomii (nauka o způsobu života živočichů, zejména o průběhu jejich vývojového cyklu; pozn. red.) a chování dudka chocholatého (*Upupa epops*) ve vinařské oblasti „Wagram“ asi 80 km od Vídně.

Idylická krajina regionu Wagram se vyznačuje zvláštní strukturou. Tvoří ji kopcovitý, terasovitý reliéf, na kterém se tradičně pěstuje vinná réva, a naváté sprašové sedimenty ve formě početných stěn.

Na těchto sluncem zalitých vinicích se podařilo místnímu stolaři Manfredovi, nadšenému ornitologovi, dosáhnout fenomenálního výsledku. Dnes probíhající rakouský projekt „Wiedehopf“ na podporu hnízdní populace dudka chocholatého v oblastech Wagram a Wachau však vznikl náhodou. Přesně před šesti roky umístil Manfred budku pro dudky náhodně na zem a zapomněl na ni. S velkým překvapením si po čase všiml, že v odložené budce jsou dudci! Pár tu úspěšně zahnízil a vyvedl mláďata. Na tom by nebylo nic výjimečného, kdyby se během příštích pěti let, kdy systematicky vyvěšoval další a další budky, nepodařilo zvýšit místní populaci dudků ze dvou párů v roce 2004 na neuvěřitelných 88 párů v roce 2009 v celém regionu!

Budka

Budka pro dudka, vzor „Manfred“, má podlouhlý tvar o rozměrech 50 cm (délka) × 35 cm (šířka) × 25 cm (hloubka). Ideálním místem pro její umístění nejsou přímo kmeny vinné révy, ale staré dřevěné kůlny (místní název „die Hütten“). V minulosti se v nich schovávali vinaři před deštěm. V současnosti však slouží hlavně pro ukládání pracovního nářadí. Budka je přichycená stranou s vletovým otvorem na vnitřní stěnu kůlny, ve které je vyřezaný otvor (viz foto) o průměru 6 cm. Takto je hnízdící pár ideálně chráněn před vrtochy počasí a předpokládáme, že uvnitř budky panují také lepší mikroklimatické poměry. Samozřejmě pokud není k dispozici kůlna, je možné budky vyvěsit přímo na vinici. Stačí, když budku umístíme do ručně vyrobené „kůlničky“ (např. z Europalet a zbytků střešní krytiny), do které budku ukryjeme. Dudci velmi výrazně upřednostňují budky umístěné uvnitř dřevěných kůlen před volně zavěšenými budkami.

Pro úspěšné obsazení budek je dále důležitá výška a orientace vletového otvoru. Vletový otvor by měl být ve výšce maximálně 50 cm od země. Pokud jsou budky umístěné výše, předběhne často dudka v hnízdění špaček obecný. Zároveň by výška vletového otvoru od podlahy budky neměla přesahovat 24 cm. Je totiž potřeba si uvědomit, že mláďata se líhnou asynchronně (nikoliv současně; pozn. red.) a jsou mezi nimi výrazné velikostní rozdíly. Je to důležité zejména v období, kdy jsou krmena pouze z vletového otvoru. Uvedená výška umožňuje, aby se k předkládané potravě dostal maximální počet sourozenců a co největší počet mláďat přežil.

Mimořádně důležitá je i orientace vletového otvoru vůči světovým stranám. Praxe ukázala, že z budek pro dudky, kterých bylo dosud vyvě-

šeno v celé oblasti Wagram neuvěřitelných 300 kusů, byly obsazované přednostně budky orientované na jih.

I když z literatury víme, že dudci mají v přirozených hnízdních dutinách jen sporý hnízdní materiál, je důležité před obsazením budky vždy přidat umělý podklad. Ve Wagramu se používá tzv. „Rindeln Mulch“, což je směs podrceného dřeva a kůry. Tato směs se dá zakoupit jako mulčovací kůra v zahradnických potřebách. Materiál výborně absorbuje trus mláďat. Asi každý milovník ptactva či ochranář by si po takové námaze přál, aby mu dudek v budce zahnízil i příští rok. I tomu se dá částečně pomoci výměnou hnízdního materiálu po skončení hnízdění. Tato výměna je nutná i z hygienických důvodů. Pro dudky je charakteristické, že mají zpravidla více mláďat, než je pár schopný uživit. Často se stává, že v budce najdeme 1–2 uhynulá mláďata. Navíc se v materiálu po hnízdní sezóně akumuluje množství roztočů a parazitů.

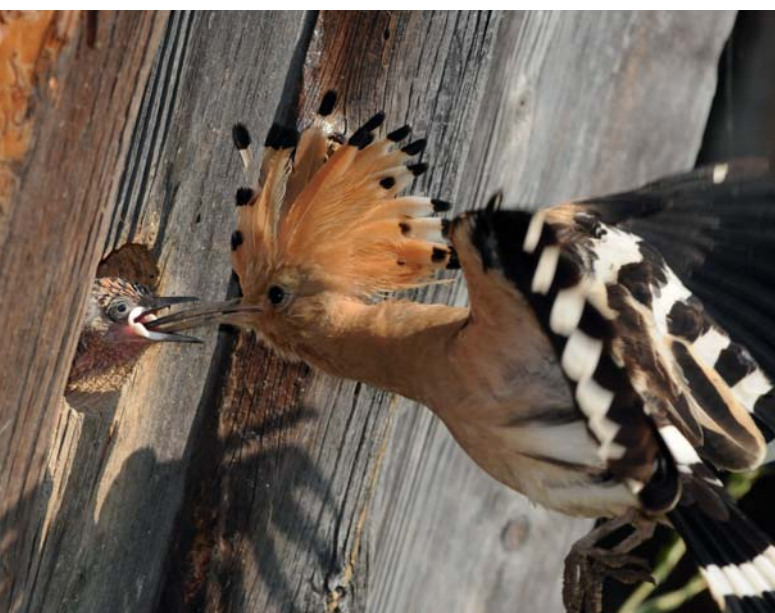
Budka by měla být umístěna co nejdále od frekventovaných cest. Mnozí jedinci, které jsme pozorovali, totiž mimořádně citlivě reagovali na vyrušení. Nejvíce jim překáží hlavně projíždějící auta, ale i náhodní kolemjdoucí. Nejcitlivějším obdobím je období výběru budky, kdy probíhá tok samce a obsazování budky potenciální samicí, a období sezení na vejcích. Po vyplašení se často stává, že se samice už do budky nevrátí. Výrazným faktorem na vinicích jsou všudypřítomné traktory. Zda jejich přítomnost hnízdění dudků ovlivňuje, odhalí až pokračující výzkum. Zdá se však, že dudci jsou na traktory zvyklí. Z našeho pozorování vyplývá, že ptáci přerušují krmení mláďat pouze po dobu, kdy se orba odehrává v bezprostřední blízkosti budky. Potom rodiče dále neúnavně krmí, někdy i každých pět minut, jako by se nic nestalo.

Budka je umístěna uvnitř kůlničky. Vletový otvor často zarůstá, je proto vhodné umístit pod něj kus dřeva nebo plastu.

Jak je to s potravou?

Na rakouských vinicích se používá mnoho pesticidů, protože na chemické prostředky je tam vyčleněn dostatek financí. Některé vinice jsou intenzivně mechanicky obdělávány, jiné naopak méně nebo vůbec. Část vinic je ošetřována biologicky. Okolo nich se nachází množství menších, mozaikovitě rozmístěných travnatých porostů a obnažených sprašových stěn. To jsou ideální místa ke sběru potravy. Rodičovské páry vytrvale létají na tatáž místa, dokud si nejsou jisté, že v dosahu jejich zobáku nezůstala žádná larva. Kromě toho jsme je často pozorovali i na zemi přímo mezi vinnou révou. Také dokonce sbírali předkládanou potravu (moučné červy) přímo pod hnízdním otvorem. V oblasti Wagramu se neprovozuje pastva, a tak se zdá, že dudci nejsou až tak závislí na přítomnosti koprofágního hmyzu (hmyz živící se výkaly; pozn. red.).

Správná výška vletového otvoru od podlahy budky umožňuje mláďatům dosáhnout k potravě nabízené rodiči zvenku.

Pohled do kůlny, na jejíž vnitřní stěnu je nainstalována budka. Pro úspěšné obsazení budky dudkem je důležité dodat vhodný hnízdní materiál, např. mulčovací kůru.

Co říci závěrem? Snad jen tolik, že i když budeme při dodržování podmínek správné instalace budek důslední, není to všechno. Ani přílišná pozornost těmto citlivým ptákům neprospívá. Snažme se je co nejméně vyrušovat a minimalizovat návštěvy hlavně v období obsazování budek a zahřívání vajec. Kontrolu doporučujeme provádět jednoduchým podomácku sestrojeným zrcadlem. Na vhodnou tyč namontujeme tenké zrcadlo (cca 5 × 10 cm) s malým zdrojem světla. Takto se vyhneme zbytečnému opuštění snůšky kvůli nahlížení do vletového otvoru nebo dokonce přímému kontaktu se samicí sedící na vejcích.

Pevně věříme, že stejným způsobem by se dalo pomoci dudkům ve slovenských podmínkách, stejně jako v ostatních zemích, kde dudci nemají dostatek hnízdních příležitostí. Z hlediska druhové ochrany by budky mohly sehrát významnou roli v podpoře hnízdění dudků i v našich vinicích. 🐦

Krajina vinařské oblasti Wagram.

Polní ptáci v Evropě – kolik ještě zbývá?

Petr Voříšek

Stavy hnízdních populací čejky chocholaté v Evropě se dostaly na 52 % v roce 2008 oproti roku 1980.

Jinými slovy jsme od roku 1980 přišli v Evropě o 913 tisíc hnízdicích párů čejek.

Foto: J. Chalupská (fotojicha.estranky.cz)

Úbytek polních ptáků v Evropě je přesvědčivě doložen. Mizí druhy řídké a vzácné, ale i ty běžné. Z 36 běžných polních druhů ptáků jich 18 v Evropě ubývá, 6 je stabilních a jen 7 jich přibývá. Celkový obraz o situaci v Evropě nám podává tzv. indikátor polních ptáků, který ukazuje, že za poslední čtvrtstoletí jsme v Evropě přišli o téměř 50 % hnízdních populací ptačích druhů charakteristických pro zemědělskou krajinu.

Jsmo tedy svědky obrovského úbytku celé jedné skupiny živočichů, navíc v typu krajiny, který v našem okolí převažuje. A ukazuje se, že ostatní skupiny živočichů vázaných na zemědělskou krajinu na tom nejsou lépe.

Hlavní příčinou úbytku polních ptáků je intenzifikace zemědělství. Pod tímto termínem se skrývá množství konkrétních jevů a mechanismů, které na jednotlivé ptačí druhy působí, např. používání pesticidů, průmyslových hnojiv, ale třeba i velmi účinné moderní mechanizace. Téměř všechny průmyslově vyspělé státy světa podporují zemědělství systémem dotací, v EU v rámci tzv. Společné zemědělské politiky (tzv. CAP „Common Agricultural Policy“). Ta ve své současné podobě podporuje intenzivní zemědělství formou přímých dotací, garantovaných cen zemědělských produktů a ochranou trhů členských zemí. Nechtěným důsledkem je ale likvidace živé přírody. A to navzdory tomu, že právě v rámci zemědělských dotací existují již delší dobu programy, které mají za cíl omezit negativní dopady zemědělství na živou přírodu a životní prostředí. Jsou to známé agroenvironmentální programy (AEP). Ty ale zjevně nefungují, jak by měly. Příčiny jsou rozmanité. Od zcela chybně a od stolu vymyšlených opatření, která nefungují proto, že ignorují biologii druhů,

jimž by měla pomoci, po přílišnou volnost ve výběru konkrétních činností, které má zemědělec přijímat, až po nedostatek financí zabraňující tomu, aby se funkční opatření rozšířila plošně po území celého státu. Zde je nutno podotknout, že přesná podoba AEP je v rukou vlády jednotlivých států a obviňování bruselských byrokratů z nekompetentnosti je laciným odváděním pozornosti od skutečných viníků. Ti v naprosté většině případů sedí v domácích vládních úřadech.

Alespoň částečnou odpověď, proč agroenvironmentální opatření nefungují, jak by měla, také přináší článek Simona Butlera a spol. (*Agriculture, Ecosystems and Environment* 137:348–357), publikovaný na jaře 2010. Autoři využili metodického postupu známého jako tzv. risk assessment framework (Butler et al. 2007, *Science* 315: 381–384). Známe-li požadavky jednotlivých ptačích druhů na zdroje (potrava, podmínky hnízdění apod.) a známe-li, jak jednotlivé způsoby zemědělského hospodaření tyto zdroje zasáhnou, jsme schopni modelovat dopad jednotlivých způsobů hospodaření na ptáky. Tato metoda umožňuje stanovit, které aspekty zemědělského hospodaření jsou pro polní ptáky nejvíce rizikové a které země mají pro evropské polní ptáky největší význam. Také lze díky ní modelovat vliv různých scénářů vývoje zemědělství na ptactvo v budoucnosti.

Výsledky studie kromě jiného ukázaly, že čím větší význam má daný stát pro evropské polní ptáky, paradoxně tím méně investuje do ochrany biodiverzity v zemědělské krajině.

Také bylo zjištěno, že více zasahují polní ptáky změny odehrávající se přímo na orné půdě než např. na okrajích polí. To by vysvětlovalo dosavadní

neúspěšnost některých AEP, které jsou zaměřeny především na okraje polí a nikoliv do jejich středu.

Zajímavý je také pohled do budoucnosti. Studie modeluje, jaké hodnoty dosáhne indikátor ptáků zemědělské krajiny k roku 2020 při různých scénářích vývoje zemědělského hospodaření v Evropě. Pokud bude zachován současný způsob hospodaření, pak lze očekávat, že hodnota indikátoru poklesne na hodnotu 50 až 41 %, tj. v roce 2020 bude v Evropě méně než polovina polních ptáků, kteří zde byli v roce 1980. Ještě větší úbytek ptáků zemědělské krajiny však bude důsledkem dalšího opouštění zemědělské půdy či zrušení úhorů (v západní Evropě známé jako tzv. „set asides“). Zdaleka nejhorší dopad na polní ptáky bude mít ale další intenzifikace zemědělství v zemích střední a východní Evropy. V případě tohoto scénáře očekáváme pokles hodnoty indikátoru polních ptáků až na 30 či 39 % oproti roku 1980.

Česká republika je malá a ve srovnání s jinými zeměmi se na našem území většinou vyskytuje jen zlomek evropské populace ptačích druhů vázaných na zemědělskou krajinu. ČR je ale také zemí, kde jsou stále ještě stavy polních ptáků výrazně lepší než v zemích západní Evropy. Další bezohledná intenzifikace zemědělství je nejlepší cestou ke stavu, který dnes známe z Velké Británie či Holandska, kde třeba zpívající skřivan polní je vzácností. Státní ochranu přírody však, zdá se, ponechává tento stav chladnou. Nadále se soustřeďuje na druhy vzácné a na ochranu území v rezervacích či jinak chráněných územích. Tento typ ochrany je samozřejmě nutný, ale zároveň je trestuhodné ignorovat to, že s podporou státních dotací mizí živá příroda z nejrozsáhlejšího typu prostředí, které nás obklopuje. ▀

Proč je dobré sledovat jarní přílety a podzimní odlety ptáků?

Peter Adamík

Nejeden z nás se každoročně na konci zimy těší na přílet prvních posílů jara. Intenzita zážitků pak postupně narůstá s vlnami nově přilétajících druhů. Naopak s končícím létem, kdy postupně nenápadně odlétají další a další druhy, pocítujeme jakousi nostalgii umocněnou podzimním počasím. Ornitolog je tak trochu jako zemědělec, oba jsou úzce sžití s chodem ročních období. Jeden kvůli ptákům, druhý kvůli polním plodinám.

Časem si každý ornitolog všimne, že přílety a odlety ptáků mají obvykle svůj pevný letový řád, a tak víme, který pták přilétá dříve než jiný, které druhy můžeme očekávat jako první a které jako poslední. Každoročně se však na naší lokalitě, kam chodíme pravidelně na vycházky, vyskytují u určitých druhů odchylky. A právě tato proměnlivost je velice cenným zdrojem pro hlubší porozumění vlivu počasí a podnebí na průběh životních projevů ptáků. Obecně se bádání v tomto směru věnuje obor zvaný fenologie.

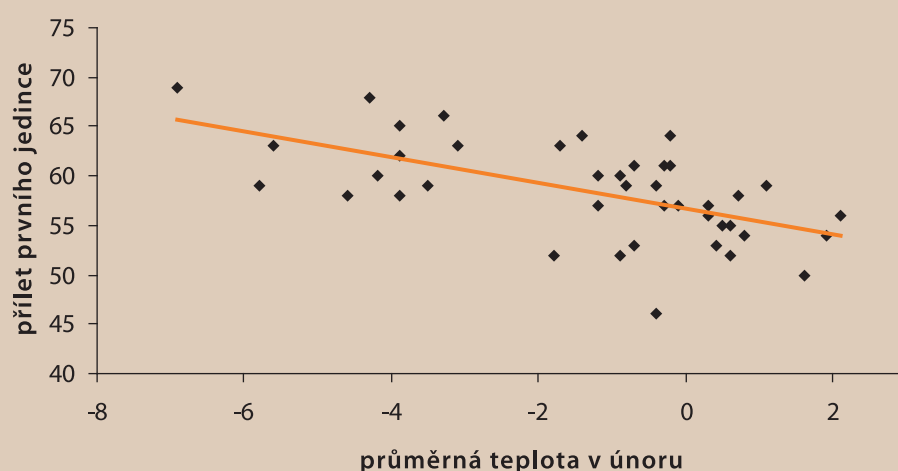
Počátky systematicky organizovaných fenologických pozorování ptáků jsou na našem území spjaté s meteorology, kteří organizovali pozorování průběhu jara, a to hlavně u rostlin (např. doba rozkvétání a zrání plodů). Sledování příletů ptáků tak bylo zpočátku okrajovou záležitostí. Systematické sledování příletů ptáků bylo poprvé organizováno od druhé poloviny 19. století v rámci tzv. obecné fenologie, a to zásluhou Karla Fritsche a Gustava von Niessla. Na konci 19. století fenologie silně pronikla i mezi ornitology a sledování příletů ptactva se rozšířilo na celé území Rakouska-Uherska. Z celého císařství byly dokonce publikovány ročenky jako příloha časopisu Die Schwalbe s údaji o příletech ptáků. V roce 1923 pak Václav Novák vybudoval celostátní síť fenologických stanic a až do roku 1937 sestavoval detailní fenologické ročenky. Posléze po různých organizačních změnách přebíral fenologická pozorování Hydrometeorologický ústav a poslední fenologická ročenka vyšla v roce 1960. Český hydrometeorologický ústav pokračuje ve sledování fenologie dodnes, avšak pozorování příletů ptáků bylo ukončeno na začátku 90. let 20. století. Od roku 1994 pak organizuje sledování příletů a odletů ptáků ČSO, a to díky koordinátorovi Petru Lumpemu. Z uvedeného krátkého přehledu vyplývá, že máme na co navazovat a rozhodně stojí za to se i dnes do projektu fenologických pozorování zapojit.

Sledování příletových a odletových dat má i v dnešní době velký význam. Vzhledem k probíhajícímu náhlým změnám klimatu je potřeba fenologických pozorování i na našem území velice akutní. Zatím spolehlivě víme, že díky zvyšujícím se jarním teplotám na našem území dochází přibližně od počátku 80. let k časnějším příletům celé řady ptačích druhů. Žalostně málo toho ale víme o mnohých jiných fenologických pro-

Foto: J. Sláma (jirislama.com)

Konipas bílý patří mezi první ptáky oznamující nám svým příletem blížící se jaro.

Dobrá data nestárnou. Příklad vztahu mezi únorovými teplotami (měřeno v Brně) a přílety (pořadový den v roce) prvních konipasů bílých v okolí Náměště nad Oslavou v letech 1884–1924 dle terénních zápisků Václava Čapka.

cesech, např. o tom, proč ptáci zimující v Africe odpovídají na probíhající změny jinak než druhy zimující ve Středomoří, jaká je odezva ptáků při podzimních odletech na změny klimatu anebo jak souvisí probíhající změny ve fenologii se změnami v početnosti u nás hnízdících druhů.

Odpověď na otázku v názvu tohoto článku tedy zní: Přílety i odlety ptáků je dobré sledovat pro vlastní potěšení, umožní nám lépe vnímat chod ročních období a dozvědět se více o životě ptáků a v neposlední řadě je i vítaným příspěvkem do spolkového projektu ČSO. 🐦

Fenologie a ČSO

Do projektu sledování příletů a odletů ptáků se může zapojit každý člen ČSO a to buď každoročním vyplněním fenologického dotazníku a jeho zasláním koordinátorovi Petrovi Lumpemu, anebo zasláním údajů z minulých let (viz informace ve Spolkových zprávách 3/2010) Peterovi Adamíkovi.

O podrobnější údaje si můžete napsat na e-mail: peter.adamik@upol.cz

Jaro ožívá v České republice i v Africe

Víte, co spojuje čápa, kukačku, vlaštovku a rorýse? Možná vás napadne – africké zimoviště, ale ti z vás, kteří se letos zapojili do projektu **Jaro ožívá** (Spring Alive), vědí, že jarní přilet právě těchto druhů je ostře sledován po celé Evropě na internetových stránkách www.springalive.net. Již pět let sem tisíce dětí i dospělých z celé Evropy vkládají svá první pozorování zmíněných poslů jara, a sledují tak návrat jara do Evropy.

Letos si navíc všichni můžeme připsat rekord – překonali jsme sto tisíc pozorování, přesně 103 008. Však se také zúčastnilo 36 zemí nejen z Evropy, ale také Blízkého východu či Afriky. A o to v projektu jde především – ukázat, jak ptačí migrace propojuje Evropu s Afrikou, a upozornit na důležitost mezinárodní spolupráce v ochraně ptáků i celé přírody.

Začátky bývají těžké, ale pilotní ročník v České republice odstartoval velkolepě – 1 843 vložených pozorování nás katapultovalo mezi deset nejaktivnějších zemí. K tomuto úspěchu ovšem přispěla i souběžná domácí kampaň Pták roku, kterým je letos kukačka, tedy jeden ze sledovaných druhů. Svá pozorování nám zaslalo 800 lidí a projekt úspěšně vyzkoušely i dvě desítky škol. U většiny se napínávé pátrání po poslech jara stalo vítaným zpestřením jarního období. A kdo zrovna nepátral po ptácích v terénu, mohl nalézt spoustu zajímavostí, fotografií, hlasových záznamů, návodů na hry i tipy pro výuku na webových stránkách projektu. A jaké jsou přesné údaje? Ze zmíněných 1 843 pozorování vyplývá, že střední datum přiletu pro vlaštovky je letos 31. 3. 2010, pro čápy 19. 4., pro kukačky 1. 5. a pro rorýse 8. 5. Nejvíce zaznamenaných pozorování pak bylo v týdnu od 19. do 25. dubna.

Nyní již sice máme podzim, ovšem projekt Jaro ožívá v tomto roce ještě neskončil. Jak to, ptáte se asi, vždyť naši ptáci již dávno odlétli do „teplých krajín“. A právě jedna taková krajina, Jihoafrická republika, je letošním nováčkem v projektu. Získáváme tak možnost sledovat na webových stránkách přilet evropských ptáků do Afriky, kde právě v těchto podzimních měsících jaro ožívá.

Projekt Spring Alive letos oslavil pátý ročník, nicméně stále se rozvíjí – v příštím roce nás čekají mnohá překvapení. Především se rodinka čtyř poslů jara rozroste o pátého kamaráda (nechte se překvapit, prozradíme jen, že je hodně barevný) a přibudou také nové hry a soutěže. Věnovat se budeme také problematice klimatických změn a jejich

možnému působení na ptáky.

Na dvě stě lidí z našeho e-mailového seznamu dostává zprávy o dění v projektu, o ptačí migraci i různé jiné zajímavosti. Chcete být mezi nimi? Nebo jste učitelem, který by rád projektem Jaro ožívá zpestřil výuku přírodopisu, zeměpisu či třeba angličtiny? Chcete se do pátrání po poslech jara vrhnout se svými dětmi či vnoučaty? Chcete se prostě dozvědět více? Navštivte stránky www.springalive.net nebo nás kontaktujte na e-mailové adrese: hoskova@birdlife.cz.

✉ | Lucie Hošková

Co je nového v Ornitologickém parku Josefovské louky?

Foto: Z. Vermouzek

Letos jsme vstoupili do čtvrtého roku prací při budování Ornitologického parku Josefovské louky. Zde na území 75 ha v nivě dolního toku řeky Metuje chystá ČSO svou první soukromou ornitologickou rezervaci. Cílem parku je vytvořit vhodné podmínky pro hnízdění mokřadních druhů ptáků, ale i pro ostatní živočichy a rostliny, a dále nabídnout možnost pozorování ptáků a přírody veřejnosti.

V říjnu 2009 se konalo oficiální zahájení výstavby parku včetně jednodenního semináře za účasti sponzorů, pracovníků státní ochrany přírody, zástupců města Jaroměř, majitelů a uživatelů pozemků, spolupracujících organizací a také zahraničních partnerů z Německa. Program pokračoval prohlídkou lokality a vztyčením podložky pro hnízdění čápů. Následovalo vyhloubení čtyř jezírek pro obojživelníky a vodní hmyz a stavba dvou umělých hnízdních nor pro ledňáčky.

V roce 2010 byla vyhloubena další čtyři jezírka a připravena generální oprava starého zavodňo-

vacího systému. Ten bude přivádět na lokalitu vodu, potřebnou pro udržení stálé hladiny spodní vody na loukách a dotování vyhloubených jezírek vodou. Množství dodávané vody bude regulováno pomocí hradítek v kanálech zavodňovacího systému. Tak budou vytvořeny základní podmínky pro hnízdění mokřadních druhů ptáků na sečených loukách.

Ornitologický park je živou laboratoří, a je proto potřeba zjistit současný stav a porovnat ho se situací po dalších úpravách. A tak probíhal již druhým rokem monitoring ptáků na loukách a v břehových porostech Metuje, pokračovalo sledování vegetace, obojživelníků a plazů, nově bylo zahájeno mapování výskytu brouků a brzy po napuštění jezírek začala i pravidelná šetření hydrobiologa.

Předběžně byl v parku zjištěn výskyt více než 100 druhů ptáků, nejen běžných, ale i vzácných (jeřáb popelavý, koliha malá). Rok 2010 byl bohatý na vodní srážky a lokalita byla po

většinu hnízdního období přirozeně zaplavena. To způsobilo výskyt zajímavých ptačích druhů. Byly zde zastíženy tokající bekasiny otavní i čejky chocholaté, několikrát zaznamenáno volání chřástala kropenatého, pravidelně hlas chřástala polního, který zde pravděpodobně v počtu tří párů i hnízdil. S voláním chřástala se seznámilo i 40 účastníků akce „Noční příroda“, kterou jsme pořádali pro veřejnost v červnu tohoto roku společně s organizací ČSOP JARO Jaroměř a A-ROCHA křesťané chrání přírodu.

ČSO pamatuje ve svých plánech i na doprovodné akce, exkurze pro veřejnost a školy i pro odbornou činnost, jak bývá zvykem v podobných parcích v zahraničí. Zbývá jen připomenout, že park je budován a provozován jako neziskový za dobrovolné podpory firem, organizací i jednotlivců, kterým na tomto místě děkujeme. Jejich seznam naleznete, včetně všech informací, na www.josefovskelouky.cz.

Za vstřícný přístup děkujeme Městu Jaroměř a sponzorům – německé nadaci Deutsche Bundesstiftung Umwelt (DBU), Evropskému fondu pro regionální rozvoj a Státnímu fondu životního prostředí ČR v rámci OPŽP. Dále nás podpořily společnosti Lesy České republiky, Královéhradecký kraj, Agro CS a nadace Partnerství.

✉ | Miloslav Hromádka a Jiří Kult

Katastrofální úhyn racků chechtavých na Chomoutovském jezeře

Smutnou událostí Ptací oblasti Litovelské Pomoraví a roku 2010 byl úhyn téměř 1 500 racků chechtavých v hnízdní kolonii Chomoutovského jezera v důsledku otravy rodenticidem *Lanirat® MICRO*. První příznaky otravy racků upozorovali rybáři 8. 4., následující den jsem lokalitu navštívil a zaznamenal úhyn desítek racků na březích jezera, přičemž dva uhynulé jedince jsem převezl do Státního veterinárního ústavu v Olomouci za účelem zjištění příčiny úhynu. Pitva prokázala intoxikaci bromadiolonom (účinná látka rodenticidu *Lanirat® MICRO*) a vyloučila intoxikaci fosfidem zinku (účinná látka rodenticidu Stutox) – byly zjištěny rozsáhlé krevní výlevy v oblasti žaludku a střev. Následně Správa CHKO Litovelské Pomoraví 12. 4. lokalizovala na březích jezera 120 uhynulých racků a druhý den ve spolupráci s ČÍŽP dalších 892 uhynulých racků. Po vyloučení ptací chřipky Krajskou veterinární správou zorganizovala Správa CHKO ve spolupráci s držitelem honitby úklid uhynulých racků za přítomnosti ČÍŽP – sebráno bylo 1 440 jedinců. Dne 21. 4. Správa CHKO odebrala na lokalitě ještě 6 uhynulých racků k provedení pitvy, která prokázala intoxikaci bromadiolonom, rozsáhlé krevní výlevy v podkoží krajiny prsní a vnitřní plochy stehen a v prsní svalovině.

Dodatečně bylo zjištěno, že v období od 31. 3. do 16. 4. bylo nahlášeno Státní rostlinolékařské správě v Olomouci použití přípravku *Lanirat® MICRO* v blízkém okolí Chomoutovského jezera (cca od 100 m do 7 000 m) celkem třemi zemědělskými podniky a dále do 10. 3. nahlásil aplikaci rodenticidu Stutox v blízkém okolí jezera (cca do 2 000 m) ještě čtvrtý zemědělský podnik.

Foto: K. Poprach

Správa CHKO Litovelské Pomoraví zorganizovala dne 15. 6. seminář s cílem popsat hromadnou otravu racků chechtavých z pohledu ornitologů, zástupců ochrany přírody, státní rostlinolékařské správy, krajské hygienické stanice a ostatních subjektů, které byly tímto případem dotčeny. Seminář měl dále posoudit nežádoucí účinky přípravků k hubení hlodavců na necílové organismy, zejména ptáky a savce, nalézt zákonné možnosti omezení použití rodenticidů (zákon o ochraně přírody, zákon o rostlinolékařské péči a jiné právní předpisy) a navrhnout opatření k eliminaci úhynu necílových organismů při použití rodenticidů. Přestože se celá problematika zdála být na první pohled včetně příčinných souvislostí otravy racků jednoznačná, probíhal seminář v duchu nejednoznačnosti.

Účastníci se nedokázali dohodnout, zda úhyn racků nastal v důsledku přímého pozření rodenticidní návnady (primárně), nebo zda hynuli až po pozření přiotrávených jedinců hraboše polního (sekundárně). Druhou nejednoznačností byla souvislost mezi aplikací rodenticidu *Lanirat® MICRO* v blízkosti jezera a následným hromadným úhynem racků. Pro některé účastníky byla tato souvislost neprokazatelná. Přestože nelze zpochybnit, že uhynulo min. 1 440 racků chechtavých, a nelze rovněž zpochybnit, že min. 8 jedinců racků podle pitevních protokolů uhynulo v důsledku otravy účinnou látkou bromadiolon, byly vzneseny teorie, že raci mohli přípravek pozřít v okolí při deratizaci v některém z intravilánů, na skládce apod. O možnosti prokázání zodpovědného viníka za otravu racků se již ani nezmiňuji...

✎ | Karel Poprach

Foto: K. Poprach

Vliv antikoagulantů na necílové organismy

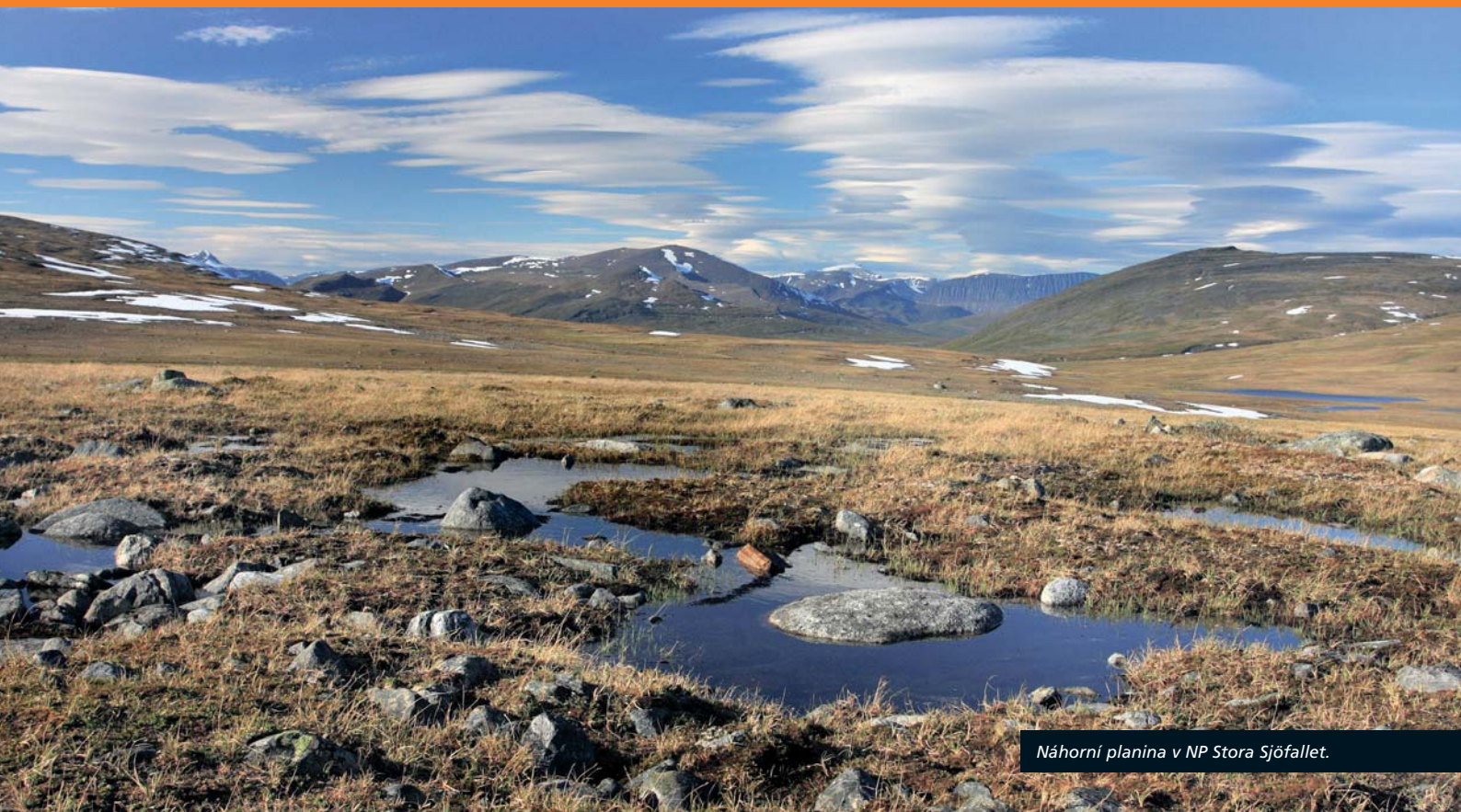
Moderní antikoagulanty jsou vysoce toxické látky, které byly vyvinuty za účelem nezbytné likvidace potkanů v komunální sféře. Na jejich hubení je nutné použít jed, u kterého nastupují příznaky otravy nejdříve po třech dnech. U rychleji působících jedů bývá problematické zajistit dostatečný příjem nástrahy všemi jedinci kolonie a deratizace nebývá účinná. Po intoxikaci antikoagulanty dochází první dny pouze k narušení resyntézy vitamínu K1 v játrech, aniž by se projevovaly příznaky otravy. V játrech obratlovců je zásoba vitamínu K1 na 3–8 dní, poté se začne projevovat jeho nedostatek poruchami srážení krve a otrávený jedinec pomalu uhynie na vnitřní krvácení.

Moderní antikoagulanty byly vyvíjeny s cílem dosažení vysoké perzistence v tělech obratlovců tak, aby i po jednorázovém příjmu byly schopny vyvolat otravu. Tyto látky doslova způsobily revoluci v deratizaci v komunální sféře a následovaly i aplikace v zemědělství. Při srovnání rizik na necílové obratlovce s jinými akutními deratizačními přípravky se zdály nástrahy s antikoagulanty neškodné. V zahraničí však byly popisovány hromadné úhyny z důvodu sekundárních otrav po jejich aplikaci vedoucí až k systematické likvidaci drobných lasicovitých šelem. V USA se antikoagulanty podílejí na hynutí dravců více jak 10 %. Opakovaně jsou popisovány i otravy sov. U psů a koček se jedná o nejčastější příčiny otrav, se kterými se veterináři setkávají.

Obliba, ale i zákeřnost moderních antikoagulantů spočívá v tom, že jejich účinek na necílové obratlovce není tak viditelný jako při použití jiných akutních deratizačních přípravků, kde hromadné hynutí nastává většinou ještě v den aplikace a dokáže patřičně zburcovat dotčené osoby. Co se děje po aplikaci antikoagulantů v krajině, nám názorně ukazují výzkumy sekundárního trávení nepůvodních predátorů na Novém Zélandu. Hynutí nastupovalo 6. den po aplikaci a do 9.–27. dne došlo k úhynu všech sledovaných šelem. Zároveň se ukázala nepřijatelná perzistence použitého antikoagulantu (brodifacoumu) v potravním řetězci. Např. divoké prase odstřelené půl roku po aplikaci mělo v játrech množství, které se blížilo obsahu v nástraze. Získané poznatky vyústily v zákaz aplikace brodifacoumu do venkovního prostředí na obydleném území v mnoha státech. Přesto česká Státní rostlinolékařská správa povolila v roce 2006 přípravek s brodifacoumem k aplikaci do lesních porostů, a to způsobem, který nepřipouštěl ani výrobce pro přípravek Lanirát micro (účinná látka bromadiolon).

Zmíněný případ racků z Chomoutovského jezera je burcuující ukázkou toho, čeho jsou moderní antikoagulanty ve volné přírodě schopny. Už to, že racek chechtavý není považován za hlavního obratlovce ohroženého používáním antikoagulantů, dokládá, jakému osudu jsou vystaveni hlavní predátoři hrabošů. Predátoři nehynou po tisících a málokdo si toho všimne. V literatuře se lze např. dosud dočíst, že důvod alarmujícího mizení tchoře z naší krajiny je neznámý. V této souvislosti lze na hromadné otravě racků na Chomoutovském jezeře najít i něco potěšujícího, protože díky této události bude snad ochrana přírody těmto látkám věnovat zvýšenou pozornost a nebude jim již dále udělovat výjimky ze zákazu aplikace biocidů do zvláště chráněných území (např. I. a II. zóna CHKO Krivoklátsko). Na druhou stranu je ale těžké hledat odpověď na otázku, která účinná látka je při nutném hubení hraboše pro přírodu šetrnější.

✎ | Libor Mazánek

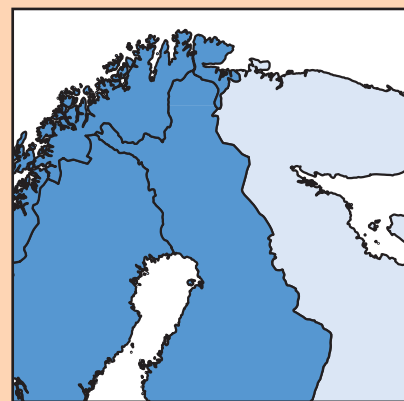

Náhorní planina v NP Stora Sjöfallet.

Severní Skandinávie – Laponsko

text a foto: Petr Podzemný

Blíží se půlnoc, slunce se na pár chvil dotkne hor na obzoru, než se vydá zase vzhůru, z několika oblaků na obloze padá řídký déšť a je krásné ticho. Nechce se mi ještě spát, přestává pršet, tak беру dalekohled, fotoaparát a vyrazím do plání porostlých lišejníky a nízkou severskou vegetací. Z březového remízku se ozývá skřehotavý hlas bělokurů, z nebe se snáší magický trylek kolih malých a atmosféru dokresluje tesklivé volání potáplic z jezera, které sice ze svého místa nevidím, ale musí být někde blízko. Opodál sedí chalucha příživná a nalétá na ni drobný bahňák, otírám kapky z okulárů dalekohledu a nevěřím vlastními očima, je to kameňáček. Nikdy předtím jsem ho neviděl, tady – kilometry od mořského pobřeží – bych ho nečekal, ale nedá se s ničím splést. Přicházím blíž, chalucha odlétá a najednou si všimnu, že se mi pod nohama batolí kuře, kousek dál druhé, třetí. Je jednoduché je pochyťat, naskládám je na hromadu a rychle fotím, než se rozutečou. Najednou přiběhne jeden z rodičů a kuřata se mu ochotně skryjí pod křídla, to vše mně přímo před očima. Nevěřicně několikrát mačkám spoušť, přistihuji se, že si s kameňáčky chvíli nahlas povídám a oni jako by mi naslouchali, a po pár minutách jdu zase dál...

Proč právě Laponsko?

Skandinávie je rozsáhlé území nabízející nepřeberné množství zajímavých míst stojících za návštěvu. Pobřeží s koloniemi mořských ptáků, hluboké vnitrozemské lesy s rašelinnými jezery a močály, vysoká pohoří s vrcholky pokrytými ledovci a nedozírné pláně severské horské tundry. Laponsko je řídko osídlená oblast o rozloze bezmála 400 000 km² v severní části Skandinávie, rozkládající se na území Švédska, Norska, Finska a ruského poloostrova Kola. Pokud v Evropě ještě někde existuje opravdová divočina, pak je to právě tady, kousek za polárním kruhem.

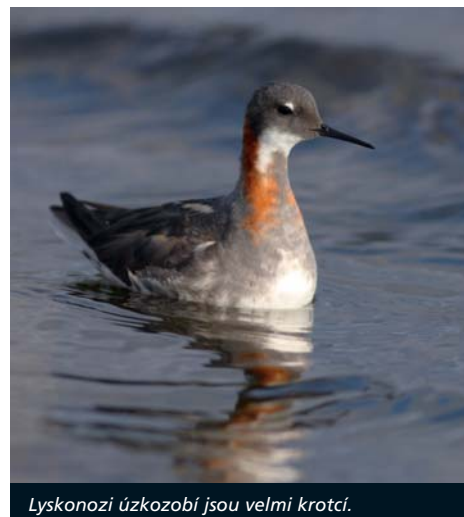
Kdy se vydat na cestu?

Z pohledu milovníka ptáků je nejvhodnějším obdobím k návštěvě Laponska začátek prázdnin,

ideálně přelom června a července. Zatímco Středoevropanům tou dobou pomalu začíná okurková sezóna, na severu je hnízdění v plném proudu. Mokřady v zdánlivě pusté tundře překypují životem a takřka na každém kroku je na co se koukat. V závislosti na zeměpisné šířce a nadmořské výšce lze tou dobou narazit na ptačí rodinky již vyvedené, někteří ptáci intenzivně krmí a třeba většina bahňáků teprve sedí na vejcích.

Rady k nezaplacení

Způsobů, jak se do Skandinávie dostat, je celá řada. Na zvaženu je, jestli se na více než dva tisíce kilometrů dlouhou cestu vydat autem, nebo na sever přepravit letecky a půjčit si auto na místě. Na kratší návštěvy je lepší doletět do finského

Lyskonozí úzkozobí jsou velmi krotcí.

Ivala či na jiné severské letiště a na jednotlivé lokality se přesouvat půjčeným vozem. Při cestě vlastním autem existuje řada alternativ a záleží, odkud člověk vyrazí. Buďto je možné jet na sever přes Německo, Dánsko a přes most se dostat do Švédska, nebo se z některého z německých přístavů přepravit trajektem. Další možností je jet přes Polsko a využít trajekt z Gdaňsku do švédského Nynäshamnu. Tato alternativa má výhodu v tom, že si po dlouhé cestě přes Polsko na lodi dobře odpočnete a osmnáctihodinová plavba (trajekt z Gdaňsku vyplouvá v šest večer a v cíli je druhý den v poledne) ukrojí z cesty dobrých 500 km vzdušnou čarou. Poslední alternativou je jet přes Polsko, Pobaltí a přeplavit se trajektem z Talinu do Helsinek.

Skandinávie je obrovská a řídce osídlená, obzvláště dále na severu je třeba počítat s velkými vzdálenostmi mezi jednotlivými městy a tomu přizpůsobit hospodaření s pohonnými hmotami. Jejich cena je mírně vyšší než u nás. Většina pump za polárním kruhem je bez obsluhy s tankovacím automatem přijímajícím platební karty. Až na jedinou jsme neměli s VISA kartami českých bank problém.

Silnice bývají ve výborném stavu a poloprázdné, pozor je však třeba dávat na všudypřítomné soby. Dopravní předpisy se dodržují, nikdo nikam nespěchá, obzvláště při cestě přes Polsko je kontrast mezi tamními řidiči a pohodovými Severany markantní.

Pozor na komáry a muchničky. Jsou jich miliardy, jsou všude, zásoba kvalitního repelentu je absolutní nutností.

Výhodou putování po dalekém severu je polární den. Při pěších výpravách není třeba se obávat, že člověk nestihne do cíle dojít za světla. V ideálním případě pak sluníčko přes noc vysuší z bažin promáčené oblečení. Prakticky celodenní nízké světlo je skvělé k fotografování.

Počasí může být velmi různorodé. Při poslední cestě jsem za tři týdny ani jednou nerozbalil pláštěnku, jindy může pršet týden v kuse. Teploty se v létě zpravidla pohybují mezi deseti a dvaceti stupni, mohou ale místy výrazně klesnout.

Ve finských národních parcích funguje síť srubů a chat, kde se dá zdarma jednu noc přespát. Ve Švédsku funguje síť podobná, ale sruby zpravidla bývají zpoplatněné. Až na výjimky není pohyb po národních parcích omezen a je možné kempovat kdekoli ve volné přírodě. Samozřejmostí je, že po návštěvníkovi na místě nic nezůstane.

Jaké druhy na severu očekávat?

Ve Skandinávii je možno na hnízdištích vidět druhy, které u nás ve větších či menších počtech pravidelně protahují, stejně jako druhy, které se k nám pouze vzácně zatoulávají, případně se u nás nevyskytují vůbec. Při svých cestách zejména švédským Laponskem jsem pravidelně potkával hnízdící kulíky zlaté, kulíky písečné, jespáky šedé, vodouše šedé, rudonohé a další. Při troše štěstí se na malých jezírcích v tundře

Pohled do NP Padjelnta a Sarek. Nedotčená horská krajina, kam oko dohlédne.

dají najít lyskonozi úzkozobí, v kamenité tundře hnízdí kulíci hnědí a třeba i chaluhy malé. Větší vodní plochy v otevřené horské tundře obývají hoholky lední. Severské lesy jsou pak domovem tetřevů a tetřívků, občas se objeví sojka zlověstná, datlík tříprstý nebo vzácněji hýl křivčí. Na jezerech obklopených lesy hnízdí labutě zpěvné, hoholi severní a potáplice severní i malé. Samostatnou kapitolou je pobřeží s koloniemi mořských ptáků, známý ostrov Runde, Lofoty nebo poloostrov Varanger.

Národní park Stora Sjöfallet

Spolu s národními parky Padjelanta a Sarek tvoří na severu Švédska při hranici s Norskem rozsáhlé území nedotčené přírody, které je mnohými považováno za ostrov poslední opravdové divočiny v Evropě. Nejsnáze přístupný je národní park Stora Sjöfallet („Velký vodopád“), tvořený skalnatými štíty, náhorními planinami a množstvím mokřin. Park rozděluje na dvě části přehradní jezero Akkajaure, po jehož severním břehu vede silnice spojující osadu Ritsem se silnicí E45. Z Ritsemu jezdí přes jezero loď, která vozí turisty do osady Vaisaluokte (několik chat a sámských chýší), odkud vede značená stezka do národních parků Padjelanta a Sarek. Na této na místní poměry vytížené turistické

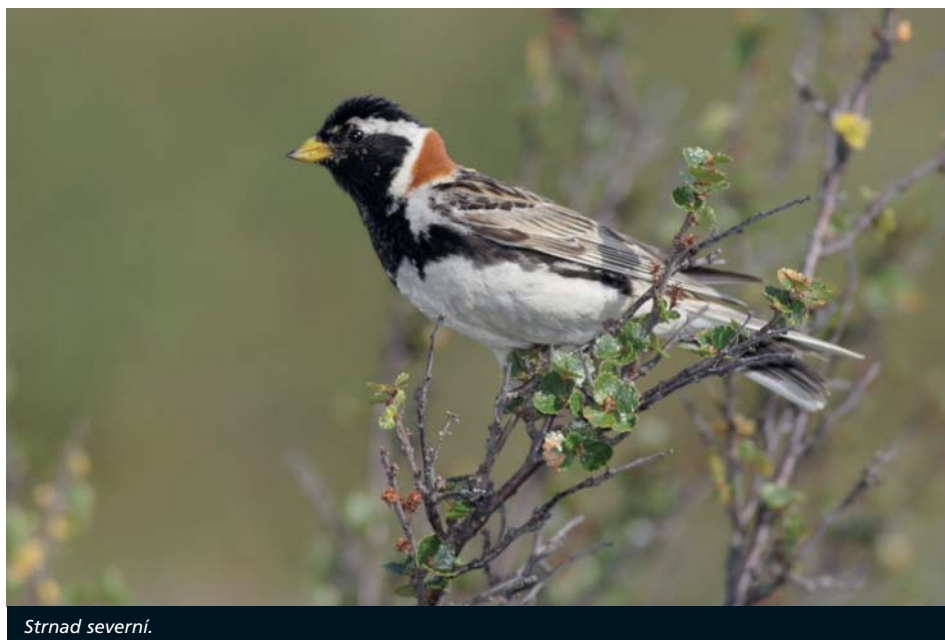
trase potkáte i několik lidí denně, stačí však ze stezky sejít, přehoupnout se přes hřeben do jiného údolí a dlouhé dny vám společnost budou dělat pouze sobi, kterých se po okolních svazích pohybují stovky. Skalnaté vrcholky pokryté sněhem, široká ledovcová údolí, náhorní planiny s množstvím jezírek a mokřin jsou domovem nespočtu druhů ptáků. Nad tím vším ční majestátně vrchol hory Akka (2016 m n. m.), přezdívaný „královna Laponska“.

Ptáci laponských hor

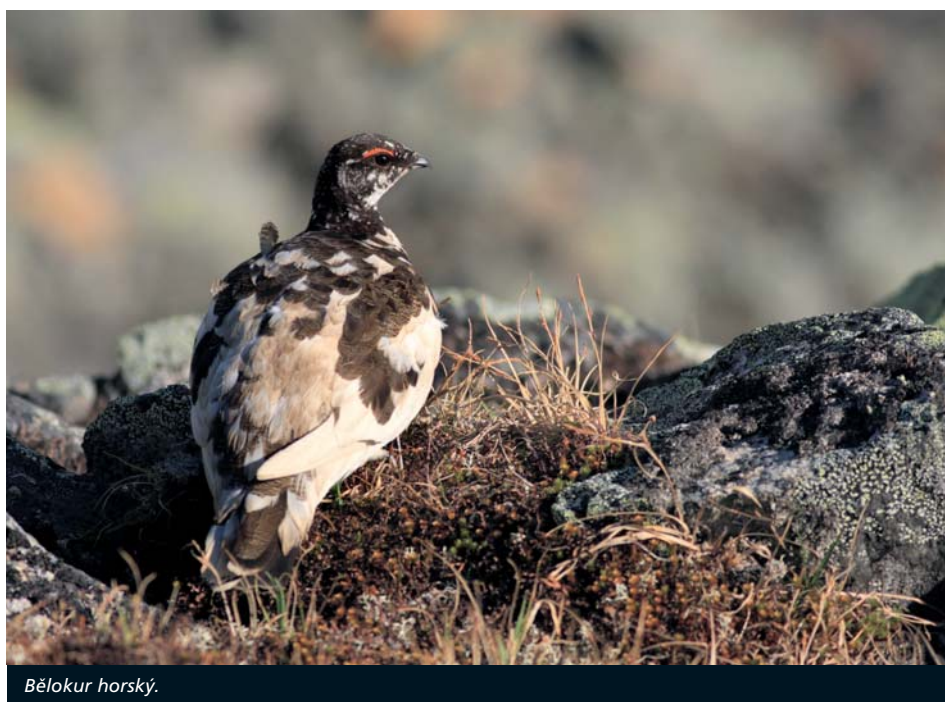
V nejvyšších polohách, kde jsou prakticky již jen holé skály, lze narazit na sněhule severní, o něco níže hnízdí bělokuři horští, bělořiti šedí a strnadi severní. Nejčastějším pěvcem je linduška luční. Ve vlhkých místech s porosty zakrslých vrb hnízdí modráčci a v jejich blízkosti jsem pravidelně potkával čečetky zimní. Mokřiny v údolích kolem jezer jsou domovem jespáků šedých, bekasin otavních, vodoušů šedých a rudonohých. Zdaleka nejběžnějším bahňákem jsou však kulíci zlatí, jejich tesklivé pískání je slyšet takřka na každém kroku. Všechny starostlivé ptáččí rodiče pak udržují ve střehu chaluhy malé potulující se nad planinami. Chaluhy jsou mnohdy velmi krotké, nechají člověka přiblížit se na pár metrů a působí

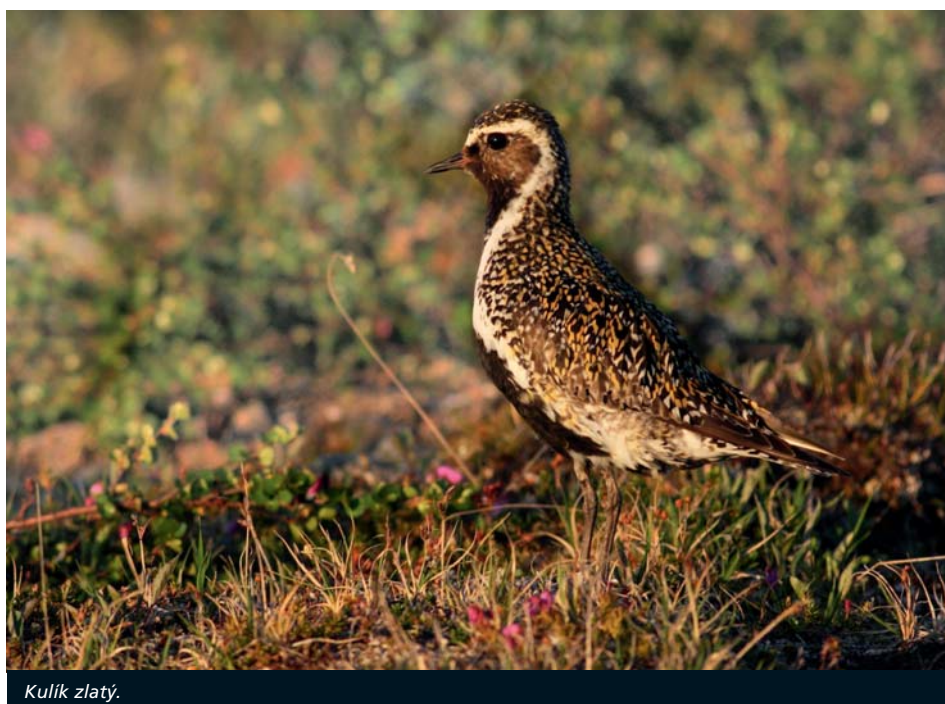
Kulík hnědý vyhledává k hnízdění spíše sušší a kamenité části tundry.

Strnad severní.

Bělokur horský.

Kulík zlatý.

Hnízdo kulíka zlatého dokonale splývá s okolím.

na mě dojem poměrně inteligentních ptáků. Všeobecně lze říci, že severští ptáci jsou krotší než ti u nás. Extrémem jsou lyskonozi úzkozobí, jejichž úniková vzdálenost je okolo tří metrů a nezřídka si sami připravou vetřelce prohlédnout. Naopak kulíci zlatí jsou plaší podobně jako třeba u nás čejky.

Kouzlo severské přírody

Proti uspěchanému a přelidněnému světu tady u nás sálá ze severské krajiny pohoda. Zdánlivě bezcílné bloumání po horské krajině je, alespoň pro mě, balzám na duši a tou nejlepší relaxací. Slovy se jen těžko popisuje ta úžasná svoboda, když ráno vstanu, rozhlédnu se a rozhodnu, že dnes vyrazím třeba na támhleten hřeben. Už v ten moment vím, že cestou určitě objevím zase nějaké nové druhy a při troše štěstí mi severští bohové připraví třeba podobné setkání, jako bylo to s kameňáčky před mnoha lety kdesi v Norsku.

Žádný plot, jedinými bariérami jsou ledové říčky napájené tajícím sněhem a prudké srázy, nikde nikdo. Pod nohama se občas mihne lumík, okolo proběhne stádo sobů a všude kolem jen ptáci v čilém shonu, aby stihli vyvést rodinky během krátkého severského léta. Když pak sedím na nějakém vrcholku a kam oko dohlédne, jsou vidět jen hory, údolí s říčkami a močály, pochopím, proč stojí milionům ptáků jejich každoroční předlouhé putování za to. Kdo jednou podlehe kouzlu bílých severských nocí, bude se chtít vracet znovu a znovu.

Více fotografií a zážitků nejen ze Skandinávie k nahlédnutí na mých stránkách
www.petrpodzemny.com

Podrobnosti o uvedených akcích, stejně jako o akcích pořádaných pobočkami ČSO, spolupracujícími nevládními organizacemi atd. naleznete v aktualizované podobě na www.birdlife.cz.

kalendář akcí ČSO podzim a zima

- **27. listopadu** – Podzimní členská schůze ČSO v Praze, v 9:00 hodin, ZŠ U Vršovického nádraží 1, Praha 10.
- **4. prosince** – Podzimní schůze jihomoravské pobočky ČSO v Brně, přednáškový sál Moravského zemského muzea, Zelný trh 8.
- **18. nebo 19. prosince (podle zájmu)** – 2. ročník předvánoční vycházky na Ohři v Žatci (loni pozorována např. kachnice kaštanová nebo bukač velký). Kontakt: Milan Tichai, tel.: 737 271 755, ROS Fénix.
- **24. prosince** – Vánoční strom pro ptactvo, ORNIS – Ornitologická stanice Muzea Komenského Přerov, www.prerovmuzeum.cz.
- **2. ledna** – Tradiční, už 14. vycházka za vodním ptactvem na Vltavu v Praze-Tróji, trasa 4–5 km.

Kontakt: Milan Tichai, tel.: 737 271 755, ROS Fénix.

- **8. ledna** – Vycházka na ptací zimoviště k Vltavě. Pozorování mnoha druhů našich vodních ptáků i hostů ze severu. Vycházka se koná ve spolupráci se Střediskem ekologické výchovy hl. m. Praha Toulcův dvůr. Sraz v 10:00 hodin (autobus číslo 112, stanice ZOO). S sebou dalekohledy a oblečení do terénu. Vhodné pro zájemce od 4 let.
- **28. ledna** – VII. ornitologický ples, tradičně v Kulturním domě barikádníků „Na Barče“ v Praze 10 (Saratovská 20, 5 min od stanice metra Strašnická) od 20:00 do 1:30. Přijďte se pobavit, zatančit si a především se setkat s lidmi stejných zájmů. Chybět nebude ani tombola. Podrobnější informace (kapela, cena vstupenek, prodejní místa) včas zveřejníme na webu ČSO.

- **4.–5. března** – Zimní členská exkurze ČSO na jižní Moravu. Z pátku na sobotu přespání v Mikulově, v sobotu ráno pozorování ranního rozletu husí na Novomlýnských nádržích, další program podle počasí a okolností – vycházka podél Dyje pod Drnholcem nebo výlet na Pálavu, případně návštěva vinného koštu ve Valticích. Více informací včas zveřejníme na webu ČSO a ve Spolkových zprávách.

INZERCE

Monitoring druhů přílohy I směrnice o ptácích a ptacích oblastí v letech 2005–2007

Na sklonku letošního roku bude vydána publikace hodnotící výsledky prvního tříletého cyklu monitoringu druhů přílohy I směrnice o ptácích a ptacích oblastí uskutečněného v letech 2005–2007. Tento rozsáhlý projekt, koordinovaný společně Českou společností ornitologickou a Agenturou ochrany přírody

a krajiny ČR, zajišťovalo téměř 400 spolupracovníků, s jejichž pomocí bylo získáno velké množství údajů o stavu sledovaných druhů ptáků a ptacích oblastí v ČR. Zpracované výsledky monitoringu jsou v knize doplněny staršími údaji publikovanými v ornitologické literatuře i dosud neuveřejněnými, tvořícími u některých druhů dlouholeté řady. Dvěma stěžejními kapitoly jsou hodnocení výsledků monitoringu 51 druhů přílohy I směrnice o ptácích (slavík modráček ve dvou poddruzích) v ptacích oblastech i v dalších územích sledovaných v rámci celostátního monitoringu a hodnocení výsledků monitoringu 41 ptacích oblastí. V úvodních a závěrečných textech se čtenáři rovněž seznámí s historií vzniku ptacích oblastí, přípravou a organizací monitoringu a jeho souhrnným zhodnocením.

Informace o přesném termínu vydání a možnosti zakoupení knihy budou zveřejněny na www.birdlife.cz

Vážené přátelé, hledáte spolupracovníka pro zpracování grafické podoby vašich projektů? ➤ Pátráte po někom, kdo by zrealizoval vaše myšlenky? ➤ Hledáte k trvalejší spolupráci někoho spolehlivého, zkušeného a s invencí? Nabízím vám svou volnou kapacitu!

Jiří Kaláček, grafik Pláčiho světa,
M: +420 737 840 106, kalacek@volny.cz

Foto: M. Hošek

CELOSTÁTNÍ ORNITOLOGICKÁ KONFERENCE ČSO ORNITOLOGIE – VĚDA PRO KAŽDÉHO 7.–9.10. 2011, Mikulov

- Desítky referátů a plakátových sdělení.
- Plenární přednášky předních ornitologických kapacit.
- Dostatečný prostor pro prezentace amatérských ornitologů.
- Semináře k výměně zkušeností.
- Společenský večer a nedělní exkurze.
- Prodejní stánky s literaturou, optikou a dalším vybavením.

Nezapomenutelná akce v atraktivním prostředí!
Zvání jsou všichni zájemci o výzkum, pozorování a ochranu ptactva!

Hlavními partnery konference jsou Regionální muzeum v Mikulově a Turistické informační centrum Mikulov.

Veškeré podrobnosti budou zveřejněny na počátku roku 2011 na www.birdlife.cz/konference2011.html.

ZÁJEZDY pro milovníky ptactva BIRDWATCHING

- **ITALIE, REGGIO EMILIA** – 71. mezinárodní výstava spojená s největší ptací burzou v jižní Evropě + PARCO DEI PAPPAGALLI | 18. 11.–21. 11. 2010 – 3 990 Kč Praha, 3 890 Kč Brno – 3 790 Kč Bratislava
- **TOURS FRANCIE + ZOO BEAUVAL – 59. SVĚTOVÝ ŠAMPIONÁT PTACTVA 2011** | 26. 1.–30. 1. 2011 – 5 590 Kč

- **POLSKO** – Biebrzański národní park. Členská exkurze ČSO. | duben 2011
- **PTACÍ PARKY JIŽNÍ FRANCIE** | květen 2011
- **WALSRODE** | červen 2011
- **TENERIFE – LOROPARQUE** | září 2011
- **MAĎARSKO – HORTOBÁGY** | podzimní tah jeřábů
- **PERU** – výprava do pralesa – park Manu, Machu Picchu | podzim 2011

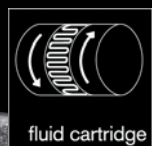
CK Primaroute tel: 572 554 145
Uherské Hradiště e-mail: primaroute@nozicka.cz
www.primaroute.cz

meopta

Lepší pohled na svět

Meopta - optika, s.r.o.
Kabelíkova 1, 750 02 Přerov
Tel: 581 241 111
E-mail: meopta@meopta.com
www.meopta.com

Dvoucestné fluidní hlavy

První a jediné stativové hlavy konstruované pro bird watching.

Mimořádně plynulý pohyb.

Gitzo uvádí na trh novou generaci dvoucestných fluidních hlav, konstruovaných speciálně pro bird watching.

Obě hlavy, modely GH1720QR a GH2720QR jsou vyrobeny z lehké hořčíkové slitiny. Hlavy jsou vybaveny novým, velmi přesným mechanismem aretace single Lock System. Díky tomuto vnitřnímu mechanismu jsou hlavy malé a lehké.

Hlavy jsou velmi pevné se snadným, rychlým a intuitivním ovládáním.

Plynulý pohyb doplněný výjimečnou vlastností možnosti rychlé změny polohy s proměnným odporem při pomalém a rychlém pohybu umožňuje snadné zaměření a pozorování ptactva.

Nejllepší řešení pro bird watching.

focus on forever

EKG s.r.o.
Gočárova 1105
500 02 Hradec Králové

Tel: 495 538 132
info@ekgfoto.cz
www.gitzo.cz